

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Ústav dějin křesťanského umění

Šimon Klímt

Typologie pomníků Velké války v Praze a okolí

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Vladimír Czumalo, CSc.

Praha 2020

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 14.7.2020

Šimon Klímt

Bibliografická citace

Typologie pomníků Velké války v Praze a okolí [rukopis] : Bakalářská práce / Šimon Klímt; vedoucí práce: PhDr. Vladimír Czumalo Csc. -- Praha, 2020. -- 64 s.

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá obecnou typologií pomníků padlým v první světové válce na území Hlavního města Prahy. Cílem je především vytvořit ucelený rámcový přehled vzniklých pomníků. Stěžejní byla pro práci terénní část výzkumu, a to návštěva a fotografická dokumentace většiny uvedených pomníků. Před vypracováním samotné typologie jsem se pokusil pomníky definovat v rámci paměti místa a pokusil reflektovat vliv Velké války na soudobou sochařskou produkci nově vzniklé republiky. V rámci vymezení pro sběr dat jsem si neurčil území Velké Prahy v roce 1922, ale katastrální území současné Prahy, jelikož velká část pomníků vznikala i po roce 1922. Dále také z důvodu možných motivických rozdílů mezi částmi Prahy a tehdejšími vesnicemi, jež se připojily později, a které do celkového vytyčeného okruhu spadaly. Typologie sestává z rozdělení do několika kategorií, kdy pomníky byly rozděleny na základě formálních architektonických a sochařských znaků nebo jejich ideové složky. Jednu kapitolu jsem též věnoval pomníkům na území Prahy, které byly následujícími režimy bohužel nenávratně zničeny. U každého pomníku je uvedeno období vzniku nebo datace na základě komparační metody, jména autorů, řešení pomníku a jejich zhotovitelů. Popis pomníku rovněž obsahuje informace o jeho historii, pokud byly dohledatelné a stručný formální popis pomníku. Nedílnou součástí práce je, jak již bylo řečeno, fotografická dokumentace jejich současného stavu.

Klíčová slova

1. světová válka, pomník, Praha, sochařství, architektura, výtvarná typologie, Československá republika

Abstract

This bachelor thesis deals with a general typology of World war I memorial sites located in the urban area of Hlavní město Praha. It aims to produce a comprehensive framework of the memorials erected. Field research in the form of visiting majority of the sites and procuring their photographic documentation was a key part of the thesis. An effort to define memorial sites in terms of places of memory as well as an examination of the influence the great war had on contemporary sculpture within the new Czechoslovak state had been made before the typology itself. The area for data collection does not reflect the contemporary „Great Prague“ of 1922, whose inception marks the erection of many of the memorial sites in favour of the present day Prague cadastral territory. The reason for such decision being the possibility of differences in motifs between the integral parts of then Prague and surrounding villages which were to be integrated later. The typology consists of several categories which classify the memorial based on their formal architectonic and sculptural properties or their ideological background, respectively. A single chapter also examines the memorials of Prague that had been irreversibly destroyed by subsequent regimes. Each memorial is described in terms of its year of origin, author and carver or mason. The description also refers to the memorial's history, if known and available to the author as well as its concise formal characterization. As stated above, an extensive photographic documentation in their current state is an integral part of the thesis.

Keywords

The Great War, war memorial, Prague, sculpture, architecture, art typology, Czechoslovakia

Počet znaků (včetně mezer): 88300

Poděkování

Poděkovat bych chtěl především svému vedoucímu práce doc. Vladimírovi Czumalovi za jeho trpělivost a vedení práce, dík patří také rodině za poskytnutí materiálů a podporu. Rád bych také zmínil Mgr. Tomáše Kykala z Vojenského historického ústavu za konzultaci a pana Rudolfa Mause.

Obsah

1. Úvod	8
2. Dosavadní stav poznání v ČR	10
3. Umělecká reflexe války v Československu.....	13
4. Pomník v rovině teoretické.....	16
5. Metodologie výběru	17
6. Průběh terénního výzkumu.....	18
7. Typologie pomníků	20
7.1. Architektura.....	21
7.1.1. Stéla.....	21
7.1.2. Obelisk	25
7.1.3. Geometrické tvary	29
7.1.4. Monolit/ menhir	30
7.1.5. Stavba.....	32
7.1.6. Mohyla	33
7.2. Sochařství.....	35
7.2.1. Legionář/ vlastenectví	35
7.2.2. Rodina	39
7.2.3. Žena.....	42
7.2.4. Voják - oběť	44
7.3. Sakrální tematika pomníku	46
7.4. Pamětní deska.....	49
7.5. Zrušené/nedochované pomníky	52
8. Stav pomníků a jejich současná podoba.....	57
9. Závěr.....	59
10. Seznam literatury	62
11. Seznam vyobrazení	65
12. Obrazová příloha.....	70

1. Úvod

Český venkov, potažmo vesnice, má z hlediska lokálních památek a pamětihodností několik specifík a pojících prvků, které neuniknou oku žádného návštěvníka, který není při cestování zcela slepý vůči svému okolí. Kromě většinou barokního kostela a sošky sv. Jana Nepomuckého je to více či méně udržovaný a více či méně prominentně umístěný památník obětem první světové války, často rozšířený o připomínku hrůz let 1939-1945, o kterých místní obyvatelstvo v době vzniku pomníku ještě nemělo tušení. Tito tišší, leč nikoli němí svědci konce jedné éry jednak nutí člověka k zamýšlení nad nejednou otázkou a dilematem našich dějin, zároveň i po skoro sto letech působí v duchu „memento mori“, zejména jsou-li zpracovány výtvarně originálním či sugestivním způsobem.

Jakožto osoba, mající pozitivní vztah k vojenské historii a zájem o řešení veřejného prostoru, jsem vždy pomníky první světové války vnímal jako místa, která v lidech musela silně rezonovat. Vědomí rodinné historie, kdy moji předci válkou prošli jak na straně rakousko-uherské armády, tak v řadách československých legií, tento pocit pouze umocňovala. Myslím, že každý z nás má v rodině příbuzné, jejichž osudy byly válkou více či méně ovlivněny. Vždy jsem se snažil na problematiku první světové války a její reflexi v české společnosti nahlížet vyváženě a zároveň také zkusit pochopit, jak neskutečně silně musela její zkušenost, ať už na bojištích, či v zázemí, poznamenat „obyčejného člověka“, jak se naopak odrážela v myslích umělců tvořících v nově vzniklém Československu.

Všechny tyto perspektivy se vlastně svým způsobem prolínají v lidstvu odvěce přirozené potřebě vzdávat úctu mrtvým a vzpomínat na oběti konfliktů, v tomto případě manifestující ve formě válečných pomníků.

Vymezení tématu se nebude, jak bylo psáno v prvních slovech textu, vázat k českým vesnicím, ale bude mapovat pomníky na katastrálním území dnešní Prahy, tedy na téměř 500km². Bude zajímavé zjistit, zda každá městská čtvrť či obec tvořící součást Velké Prahy nebo dodatečně připojená, jeden takový pomník má a jak vypadá, popřípadě jak vznikl.

Práce si tak neklade za cíl pracovat s místy paměti a pomníky v teoretické, sémiotické rovině, ale měla by být pomyslným katalogem, přehledem, v jakém duchu se naši předci snažili svou úctu k padlým zobrazovat.

2. Dosavadní stav poznání v ČR

Publikace, která by se přímo zabývala vojenskými pomníky na území České republiky z hlediska umělecko-historického zatím na vydání čeká. V současné době neexistuje zpracovaná ani práce menšího rozsahu, kde by byly pražské prvoválečné památky více zkoumány a jejich tematika dále rozvíjena.

Situaci 20. a 30. let 20. století ohledně vojenských pomníků shrnul v kapitole *Synům padlým i vítězným* (aluze na asi nejznámější pražský prvoválečný pomník *Praha svým vítězným synům*) Z. Hojda a J. Pokorný v ucelené publikaci o českých pomnících ve 20. století *Pomníky a zapomínky*, kde jsou zevrubně popsány první snahy o stavby pomníků padlých, ale i o národní demonstraci, jakožto novou ideovou disciplínu umění.

V posledních letech se ale situace začala pomalu měnit k lepšímu. Mezi první publikace se zaměřením pouze na prvoválečné pomníky je dvojjazyčná kniha Z. Černého a T. Dostála *Bolest v Kameni. Pomníky vojákům z chebských jednotek padlým v I. světové válce* z roku 2007. Z názvu je jasné, že okruh bádání byl vymezen městem Cheb a jeho okolím. Sousedním krajem se v posledních letech zabýval i kolektiv R. Beranové (V. Bružeňák, T. Kárník, J. Macke, J. Vyčichlo) a ke 100. výročí konce války vydali obsáhlou publikaci *Stopy Velké Války. Pomníky I. světové války a zajatecké tábory na území dnešního Karlovarského kraje* (2018). Ta se jako jedna z mála v knize zaobírá typologickou stránkou zdokumentovaných pomníků a byla pro mne tedy určitým vodítkem pro případné třídění.

Na severu Čech činnost badatelů tohoto tématu výrazně převyšuje zbytek republiky. Před pár lety (2017) vytvořili autoři V. Vlčková a J. Čížek téměř vyčerpávající, více než sedmi set stránkovou monografii s názvem *Nevrátili se - mrtvi jsou. Pomníky a pamětní desky obětem první světové války v okrese Náchod*.

Všechna zmíněná díla jsou si konceptuálně velice podobná. V knize jsou po úvodních slovech abecedně seřazena a prezentována jednotlivá města, obce a vesnice s vzhledem do historie místa, druhá část pak popisuje okolnosti výstavby, samotný

pomník a jeho dnešní stav. U knihy Vlčkové a Čížka jsou pak u pomníků doplněna všechna jména padlých z pomníků.¹

V roce stoletého výročí konce války se podařilo vydat kromě *Stop Velké Války* i badatelům z Národního památkového ústavu poutavou knihu - *Pomníky Velké Války na Jihu Čech*. Ta rozebírá ikonografii a snaží se typizovat jednotlivé pomníky na příkladech nejkvalitnějších uměleckých děl. Ikonografická a umělecká stránka ale není vždy určujícím měřítkem pro typizaci pomníků. V knize jsou např. kapitoly typu: *Pomníky v oblasti dříve obývané jihočeskými Němci* či *Figurální pomníky a jejich jihočeský mistr Jan Vítězslav Dušek*.² Dále jsou pak proloženy několika kapitolami osobního charakteru - konkrétní příběhy jihočeských vojáků. Nejde tedy jako v případě „severočeských“ publikací o katalogizaci archivně-historického charakteru, ale spíše o jakýsi výčet motivů, sochařské tvorby místních umělců či rozebrání konkrétních děl.³ Přesto je publikace, obsahující bohatý fotografický materiál, přínosná a byla citačním zdrojem. Za přínosný považuji článek R. Skřebkové ve Zprávách památkové péče (2014) s názvem *Umění ve válce a válka v umění*, kde se autorka snažila reflektovat soutěž na vojenské pomníky v roce 1920 na území Moravy a Slezska a zasadit je nejen do kontextu umělecko-historického, vzhledem k místu vymezení⁴, ale i objasnit rovinu etickou, vázanou na její lokační vymezení.

Všechny tyto publikované práce mají společný rys v otázce územního vymezení. Sbírána byla data a informace z území bývalých Sudet (Karlovarský kraj, Jihočeský kraj, Moravskoslezský kraj, Královéhradecký kraj, Jihomoravský kraj).

Možný přínos z hlediska zpracovaných míst mohou přinést několik let staré *Pomníky a památníky světových válek na Příbramsku* od autorů Václava Tratiny a Josefa Velfla a *Osudy v kameni: soupis pomníků, památníků a pamětních desek obětem 1. a 2. světové války na Rakovnicku* z pera autorů Václava Krůty a Tomáše Bednarčíka. Obě tyto

¹ Samozřejmě pokud se tyto osoby podařilo dohledat v archivech. Každá evidovaná osoba má své identifikační číslo v Centrální evidenci válečných hrobů - projektu Ministerstva obrany České republiky.

² LAVIČKA 2018 — Roman LAVIČKA / Jakub DROZDA / Martin GAŽI / Jarmila HANSOVÁ / Ludmila OURODOVÁ-HRONKOVÁ / Daniel ŠNEJD: *Pomníky Velké války na jihu Čech*. České Budějovice 2018, 77-93 a 151-157.

³ Pro příklad kapitoly: *Jindřichohradecký pomník padlým u Cebrowa, „Mauzoleum“ ve Čkyni*. In: LAVIČKA 2018, 25-35, 143-149.

⁴ Tím myšleno území Severní Moravy a Slezska, dnes součástí Českého státu, kde ale po několik staletí bylo obyvatelstvo národnostně naprosto odlišné.

jmenované knihy spojuje Středočeský kraj, tedy místo s jinou národnostní strukturou v dobách kolem 1. světové války a vzniku republiky. Vzhledem k návaznosti kraje Středočeského a Hlavního města Prahy mohou získané informace obohatit zapomenutá místa kulturního a uměleckohistorického charakteru.

Akademických prací, chápajících se prvoválečného tématu pomníků, pochopitelně také není mnoho, ale i ty jsou důležitým zdrojem informací a fotografií. Připomeňme bakalářskou práci Petry Vašutové z roku 2009 *Tradice památníků padlých vojáků v první světové válce (na příkladu okresu Brno-venkov)* obhájenou na Filosofické Fakultě Masarykovy Univerzity v Brně pojatou z hlediska topografického. Především ale druhou kvalitní bakalářskou práci *Památníky obětem první světové války na Novopacku* Davida Ulrycha.⁵

Nemalým podílem a pro ověřování faktografických informací nedílnou složkou byla vydání *Uměleckých památek Prahy* Akademie Věd ČR, mnohasvazkové ediční řady, mapující co největší počet objektů umělecké hodnoty na území republiky. V několika svazkovém díle takového rozsahu (pouze pro Prahu existuje 7 svazků), nebylo v silách autorů postihnout a zařadit všechny pomníky na území Prahy⁶, i tak jsou v knihách relevantní informace.

Velkým přínosem byly novinové články v soudobých periodikách, např. co se týká archivních pramenů historické povahy, zde je nejvíce možných informací v příslušných kronikách a uchovávaných archiváliích samotných městských částí, které pochopitelně nebylo možné všechny navštívit.⁷

⁵ Nynější ředitel Krkonošského muzea v Jilemnici. Bakalářská práce dostupná z: <https://theses.cz/id/flwk9o/STAG69404.pdf>.

⁶ např. pomník v Hlubočepích, Chodově nebo Horních Počernicích.

⁷ Katastrální území Prahy dnes tvoří více jak 100 dříve či později připojivších se samostatných územních celků.

3. Umělecká reflexe války v Československu

K celkovému novému národnímu sebeurčení bylo bezpodmínečně nutné oslavit padlé v boji, proto po celém Československu vznikaly subtilní i majestátní pomníky, aby tak připomněli památku všech, kdo se z bojů nevrátili. Z hlediska stavebních a umělecko-řemeslných prací to byla doslova exploze návrhů, zakázek i realizací. A jakkoliv plátno dávalo volnou ruku umělci k reflexi válečných událostí, socha svou plasticitou dokázala vystihnout náměty padajících těl či heroických gest lépe než techniky malířské.

Prvním takovým impulsem pro sochaře, ještě za válečného roku 1916, byla soutěž návrhů pomníků padlým vojínům na půdě Uměleckoprůmyslového muzea tehdejších významných umělců, včetně děl od Jaroslava Horejce, Ladislava Machoně, Jana Štursy nebo Aloise Mezery (celkem 309 návrhů).⁸ Ani druhou soutěž, nyní vypsanou samotným Ministerstvem školství a národní osvěty v roce 1920, si sochaři a architekti nenechali ujít. Vždyť československým státem pořádaná soutěž mohla pro mnohé při úspěchu znamenat nejen finanční přísliby, nýbrž sebe prezentaci spojenou se vznešenou myšlenkou. Na rozdíl od roku 1916, kdy o ní mluvili jako o „soutěži na pomníky rakouských vojínů“⁹, byla ta aktuální přeci jen už tématicky na opačném pólu, oficiálním a správném. Předloženo bylo nakonec 241 návrhů, které porota obdržela. Jen podle hesel bylo by možné představit si myšlenkové pochody umělců, kteří ve snaze zaujmout dávali svým dílům hesla jako: „Zničte Rakousko“, „Zem kalicha bojovníkům“, „Pravda zvítězila“ či „Blaník“.¹⁰ Vítězným se nakonec stalo nijak burcující heslo „číslo 210“ sochaře Karla Pokorného (viz č.95).

Návrhy na pomníky a realizace se neomezovaly pouze na území Československa, ale jejich výstavba se plánovala i na územích, kde československé legie bojů účastnily. Proto po válce vznikají např. Kofránkův návrh pro pomník čs. legionářům v italském Roverettu, Hruškův pomník československým dobrovolníkům u Arrasu (1925), či návrh na pomník pro Terronské bojiště od Františka Ducháče-Vyskočila. Jedním z vrcholů uměleckých snah se stal pomník padlým pro francouzský hřbitov Pére Lachaise od

⁸ <http://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:b6b4e640-d0e1-11dc-b760-000d606f5dc6?page=uuid:2b47cbe0-3554-11e7-82f6-001018b5eb5c>, vyhledáno 5.6.2020

⁹ DVOŘÁK 1920 — Vilém DVOŘÁK: Památníky obětí války a našeho osvobození. Praha 1920, 9

¹⁰ Tamtéž 9

Karla Dvořáka (1934) [1.]¹¹ V sousoší inspirován ještě rodinovským pojetím dějové narativnosti a citového zatížení, naturalistickou plasticitou zhmotnil klesajícího přísahajícího vojáka ve společnosti alegorie republiky¹², mládí a stráží, znázorněného ženskými postavami. Pomníkové návrhy se nezabývaly jen plastikou a architektonickým rozvržením. Například pod taktovkou profesora Pavla Janáka studenti vypracovávali i návrhy pamětních desek svých padlých spolužáků z VŠUP (1923), již v duchu národního stylu, jehož byl Janák významným představitelem.¹³

Typickou stavbou nově nastolené éry se stala Banka československých legií – též Legiobanka, postavená Josefem Gočárem v letech 1921-22. Je provedena v národním stylu, často nazývaném jako rondokubismus, jejíž součástí je bohatě členěná fasáda se sochařskými prvky v prvním patře. Těmi byli pověřeni právě Otta Gutfreund spolu s Janem Štursou.¹⁴ Štursa vytvořil jakési čtyři konzolové hlavice polosloupů držících reliéfní architráv, které vyplnil plastickými reliéfy legionářskými tématy.[2., 3.]. Jeho sousoší, členěné na „posvátná místa“ legionářská (Magistála - Vouzieres – Dos Alto – Zborov) pojal oproti Gutfreundovi mnohem akčněji. Jeho vojáci v plynových maskách, držící pušku či prapor nebo vyobrazený medvěd dodávají na dramatičnosti a diváka přesvědčují o významu legií při vzniku státu. Zato Gutfreundův vlys s názvem „*Návrat legií*“ je spíše příběh, vedený v pásu přes celou šíři budovy. V něm po vzoru narativních reliéfu starověkých vyobrazil legionáře dorazivší domů, vítané ve vlasti.

Válkou poznamenaný Štursa pak vytvořil ještě samostatné sochy a sousoší, které se staly významnými díly poválečné éry. Tou první byl *Raněný* (1921) [4.] , socha ovlivněná prožitou událostí na haličské frontě a pro svou plasticitu byla srovnávána s Rodinovým *Kovovým věkem*.¹⁵ Na díle pracoval několik let, než našel správnou kompozici a tvarové vyjádření. Nahé tělo muže v rotačním pohybu, ač rukami zvedlými nad klesající hlavou, začíná svůj pád k zemi, pád poslední. Naopak proti raněnému vytvořil i sochu *Vítězství* (1921) na kterém pracoval na sklonku svého tragicky ukončeného života. Obě sochy se vlastně ideově dotváří, kdy takto zjednodušeně interperoval lidský osud, kde je umírání, je ale i vítězství a stále dokola. Původně byla

¹¹ WITTLICH 1978 — Petr WITTLICH: České sochařství XX. Století. Praha 1978, 155.

¹² V postavě Republiky je jasný odkaz na ideály Velké francouzské revoluce.

¹³ MEDEK 1928 — Rudolf MEDEK: K vítězné svobodě 1914-1918-1928. Praha 1928,

¹⁴ WITTLICH 1978, 131

¹⁵ VÍTKOVÁ 2012 — Martina VÍTKOVÁ (ed.): Česká meziválečná plastika ze sbírek Galerie moderního umění Hradce Králové (kat. výst.). Hradec Králové 2012, nepag.

socha personifikací génia na pomníku Svatopluka Čecha, ale Štursa ji pak osamostatnil a dal do protipólu k Raněnému. Není náhodou, že jeden z odlitků sochy Raněného se nachází společně s Gutfreundovými terakotovými sošky legionářů v Národním památníku na Vítkově v kapli padlých. Do monumentálního památníku z let 1929-33 navrhl cyklus čtyř reliéfů i vítěz soutěže Karel Pokorný. Jeho *Útok, Obrana, Umírání a Smrt - Oběť* (1936-38) [5.], kde zpodobnil legionáře v tématických pózách spojených s vydobytou svobodou.

Vedle toho šlo paralelně i sochařství zabývající se jinými tématy než pouze těmi válečnými. Tím zásadním proudem byl civilismus. Principy divadelního dramatu fungují pro celou společnost a po kolizi a následné krizi musela přijít katarze. Tedy po hrůzách válečných nastalo rozuzlení a výtvarná očista. A tak paralelně s tvorbou tématy války poznamenanou jde sochařství vedlejší cestou. Žádné alegorické postavy ověčené atributy, žádné mytologické příběhy z dějin, ale tím hlavním je člověk jako takový.

Proto vznikají sochy a sousoší, jejichž motiv není nic víc, než zobrazení lidské práce, obyčejných činností ze života, díla nezátížená heroickými činy a složitými kompozičními náměty, ale ošavující jak život (Stefanova *Dívka s absinthem*, Gutfreundova *Rodina*), tak náměty sportovní (Švecův *Motocyklista* či Makovského *Lyžaři*).

Na jedné straně Váchalovy dřevoryty plné chaosu a symbolismu, na druhé Preissigovy uhlazené legionářské plakáty [6.] s chrabrymi vojáky burcující ne svou formou, ale především myšlenkou. Prožité okamžiky a témata války promítly jako inspirační zdroj i v malířství. Mezi dalšími nasazenými byli i umělci nejznámější. Václav Špála, Otakar Nejedlý, Bohumil Kubišta nebo Emil Filla, ti všichni po válce určitou část svého tvůrčího období válečná témata ve svých dílech reflektovali. Ale nebyli to pouze tito malíři, děl – osobních zповědí na papíře, plátně, v bronz, v hlině – jsou tisíce.

4. Pomník v rovině teoretické

V první řadě je potřeba pokusit se definovat a teoreticky i významově uchopit pojem pomník. Proč byly stavěny na památku významných osob, obětí nebo důležitých dějinných událostí pomníky a ne památníky. Slovo památník má totiž vedle podobného významu mnoho společného. Jaký je tedy rozdíl mezi pojmy pomník a památník?

Památník je nadřazený pojmu pomník. A to především obsahovou složkou svých atributů. Těmi budiž prvky, které pomník jako celek utvářejí – zejména místo, název, celkové umělecké provedení a myšlenka. Výsledkem všech těchto atributů by měla vzniknout předložka „*pan*“ ve smyslu „*vše*“. Památník by tak svou lokací, jeho názvem, monumentálním architektonickým provedením (včetně jiných uměleckých složek) a hlavně vznešenou myšlenkou, ideovým vzorem pro paměť člověka, měl všechno splňovat a na člověka tak působit.¹⁶ Právě rozloha je důležitým prvkem, kterým se od pomníku odlišuje. Pokud jde o památník jako místo všennárodní - jako nejvyšší pro daný stát, národ, případně civilizaci, lze říci, že památník je v rovině komparační -pomník nemůže být nadřazený památníku. Nikdy nebude splňovat všechny definované i nedefinované atributy. Na rozdíl od památníku jako nejvyššího má pomník také určitá kritéria, ale nikdy jimi nepřesáhne svůj rámec – tím by se z něj stal památník.

Z hlediska určité společnosti nebo sociální skupiny měly pomníky padlým důležitou funkci hlavně komemorativní. Svým vybudováním se stávaly místy paměti a působily tak na danou skupinu lidí, s tím místem nebo událostí zpodobenou na pomníku, dojmem významnosti, ač jen na regionální nebo lokální bázi. Pocit sounáležitosti s daným místem tak promlouval na člověka živěji než na ostatní, kteří s daným místem neměli žádná pojítka. Zpřetrháním fixačních vazeb na dané místo paměti - v našem případě pomníku padlým - tak mizí ze společnosti.

¹⁶ V příkladech Památníku Terezín, Památníku Lidice či Národního památníku na Vítkově je jasně zřetelná funkce ideová národní, o důležitosti vypovídá název a jejich formy jsou hodné památníku.

5. Metodologie výběru

Prvotní idea pokusu o vytvoření typologie na příkladech pomníků v Praze a jejím okolí v rámci Středočeského kraje se po zevrubnějším seznámení se složitostí tématu ukázala jako příliš komplikovaná pro bakalářskou práci, a to zejména z důvodu množství materiálu. Po dalších úvahách, jak téma uchopit, vznikl nápad zmapování a následného rozřídění stávajících pomníků na území dnešní Prahy do několika menších kategorií podle předem definovaných kritérií. První z možností, jak toto téma topograficky, s ohledem na dané umělecko-historické téma ohraničit, bylo zpracovat pomníky na katastrálním území Velké Prahy (1922). S tím by ale souvisela problematika pomníků vzniklých i po vytvoření tzv. Velké Prahy a data k práci by nebyla dostatečně koherentní.

Výsledkem se tedy stalo typologické rozdělení pomníků. Jejich členění bylo provedeno subjektivně na základě získaných terénních poznatků a následné práce s nimi. Jejich kategorizace vycházela z buď převažující složky architektonické nebo umělecké. Následně je kategorie rozdělena na několik podkategorií, kdy v každé z nich je určující podobnost stylu, tvaru nebo námětu.

Každému pomníku je věnován vždy malý odstavec s místem, kde se nachází, datací¹⁷, autorem návrhu nebo zhotovitelem stavby a stručným popisem, případně analýzou užitých symbolů.

Záměrně jsem do své práce nezahrnul Památník národního osvobození (dnes Národní památník na Vítkově), jež byl ve své době nejvyšším místem legionářského mýtu (a tím pádem i celkově vojenského, ale i ideovým centrem pro novou paměť národa) i Památník hrobům v dále na Olšanských hřbitovech, protože jak bylo řečeno v kapitole výše, svou povahou se jedná o památníky, tedy celky nadřazené pomníkům, jakožto poddruhem památnků. Oba tyto komplexy zasluhují mnohem větší oblasti zkoumání, než je možné obsáhnout v této práci.

¹⁷ Pokud datace v textu není, je možné ji najít v obrazové příloze pod fotkou. Viz Obrazová příloha.

6. Průběh terénního výzkumu

Forma získávání informací o pomnících měla dvojí podobu, a to terénní zkoumání kombinované s informacemi z dobových pramenů a tématické literatury.

Jako první bylo třeba vůbec určit z již dostupných databází, kde se pomníky na mnou vytyčeném území nacházejí. K tomu se jako nejvhodnější a nejobsáhlejší ukázaly již výše zmiňované internetové databáze *Vets.cz*¹⁸, *Centrální evidence válečných hrobů*¹⁹ - projektu Ministerstva vnitra České republiky a nejznámější mapový server *Česka Mapy.cz*. Ústně podané informace o možných lokacích pomníků byly nadále verifikovány právě oběma digitálními databázemi a mapami. V několika případech nastala situace, kdy se pomníky na serveru *Mapy.cz* nenacházely.²⁰ Myslím, že by bylo dobré kontaktovat firmu s žádostí o jejich doplnění. Podle takto získaných informací následovala poté návštěva všech vytyčených míst pro jejich fotografickou dokumentaci. V některých případech bylo komunikováno s místními obyvateli k doplnění sekundárních informací.

Možná úskalí této aplikované metody se vyskytla v několika případech. Jedním z nich byla například návštěva Sadů husitské revoluce v Čakovicích, kde se nachází ikonologicky zajímavý pomník (*viz č.71*) Sady již druhým rokem procházejí tzv. revitalizací a jejich návštěva nebyla oficiálně možná. Možným dalším problémem jsou pomníky, jejichž poloha se nachází v areálu nebo budově soukromé nebo státní instituce a bylo vždy na daném subjektu, jak se k případné dokumentaci uměleckého díla postavil. Jeden takový případ nastal paradoxně v areálu pracoviště Ministerstva kultury, kde se nacházel střešovický pomník od F. Bílka (*viz č.12*) nebo v areálu hasičské zbrojnice v Miškovicích. Několik vypůjčených fotografií pamětních desek je v této práci použito, a to vždy se svolením autorů fotografií a v obrazové příloze jsou patřičně uvedeni.

¹⁸ <https://www.vets.cz/vpm/mista/kraj/10-hl-m-praha/>, vyhledáno 7.9.2019

¹⁹ <http://www.evidencevh.army.cz/Evidence/mapa-lokalit>, vyhledáno 7.9.2019

²⁰ Jedná se o pomníky v městských částech.: Dolní Krč, Holešovice, Holyňě, Svěmyslice, Vokovice.

V žádném případě nenastala chvíle, kdy by pomník byl v evideních nebo literatuře popsán, ale na místě by se nevyskytoval, byl zdemolován či by informace byly naprosto mylné.²¹

²¹ Odlišný důvod jsou samozřejmě pomníky, u kterých je zdokumentováno jejich zničení. Viz kapitola Zničené/nedochované pomníky.

7. Typologie pomníků

V kapitole níže budou pomníky nadále tříděny dle několika kritérií. První kategorizací je rozdělení na pomníky, kde převládá složka architektonická nebo sochařská. V některých případech nešlo jednoznačně daný pomník zařadit, neboť obsahoval jak prvek architektonický, tak byl doplněn o výzdobu sochařskou (nejčastěji forma obelisku s kombinací s plastikou - Pod Emauzy, Troja, Malešice).

Další podkategorie konkretizuje prvotní rozdělení. V rámci architektury to jsou nejčastěji rozvíjené formy, v případě sochařského pojetí to jsou vyskytnuvší se motivy. Zastoupení v samostatné kategorii mají i pamětní desky na pražském území. Jejich četnost je dána především vazbou na instituce, ne na celé obce. Kromě několika umělecky pojatých reliéfů mají charakter informativní a společensko-historický, s přihlédnutím k danému místu. Jako poslední budou zpracovány pomníky, které byly na území Prahy realizovány, ovšem z drtivé většiny ideologickým rozhodnutím zničeny. Z tohoto hlediska nemohly být kategorizovány podle typu, určujícím faktorem byl jejich nenávratný stav.

Vzhledem k počtu zpracovaných pomníků (vyjma pamětních desek) autora překvapila absence mnohých témat, na jiných místech republiky hojně využívaných. Z motivů třeba: Rakousko-Uherský voják, motiv odkazující na slavné vojevůdce či národní hrdiny (spojení pomníku s vyobrazením prezidenta T.G. Masayka se dokonce nikde v Praze nevyskytuje), náboženský, s vyobrazením andělů nebo různé formy utrpení Krista.

U frekvece symbolů užitých na pomnících se nejčastěji vyskytují ty, které odkazují na mír a nově vzniklou republiku: lipové květy nebo celé lípy, jakkoli umělecky zpracovány, bronzové plakety s československým znakem, legionářské přilby.

7.1. Architektura

7.1.1. Stéla

Spolu s variacemi obelisku je použití stély (v různých podobách) na pražském území nejrozšířenějším z pomníkových tvarů, a to v osmnácti případech. Zjednodušení tohoto antického označení hrobu dávalo umělcům ve výběru tvarů volnou ruku, a to především proto, že neexistovala její přesněji definovaná forma.²² Ta, odkazuje se na řecký typ plochého výškového hrobu, se transformovala v plochý objekt, který poskytoval vhodnou plochu a vyjádření na pomníku má hlavně podobu písemnou, často s reliéfními doplňky.

Vedle základní školy v pražských Radlicích [7.] se nachází jeden takový pomník. Ústředním motivem na kamenné stéle z jemného pískovce je žena v haut-relieфу, natočená zády píšící levou rukou text: "*PADLÝM HRDINŮM*". Pod nápisem jsou data 1914-1918 a 1939-1945.²³ Svým antickým oděvem a rozhodným výrazem při zaznamenávání tragického nápisu napovídá, že se snad jedná o alegorii vlasti. Pomník umocňují dvě palmové ratolesti. Jedné, dotvářející svou hmotou vyváženost pomníku, se žena levou rukou lehce dotýká, druhá leží diagonálně v pravém dolním rohu. Na nízkém soklu je vytesán nápis připomínající lidskou oběť.

Autorem návrhu je **Josef Matějů** a vytesáno bylo dílo **Rudolfem Ducháčkem** v roce 1920.²⁴ Téměř totožný pomník se nachází na jihu Čech v obci Nemyšl-Hoštice (Okres Tábor).²⁵

O totožnosti dvou pomníku je možné mluvit i na příkladech stél z Prahy. Klukovická [8. a 9.] a malešická [10.] díla nesou stejné formální znaky a je pravděpodobné, že byly vytvořeny ve stejné dílně, nebo dle stejné předlohy.²⁶ Z hlediska kvality sochy lva je

²² PRAHL 2005 — Roman PRAHL: Umění náhrobku v českých zemích let 1780-1830. Praha 2005, 204.

²³ Rok druhé světové války byl dotesán pochopitelně dodatečně.

²⁴ PRIX 2017 — Dalibor PRIX: Umělecké památky Prahy. Velká Praha, 1. M / U. Praha 2017, 321

²⁵ pro srovnání Pomníky Velké Války na jihu Čech, str. 104. Pomník se liší pouze velikostí soklu a chybějícím rokem 1939-1945. V knize se uvádí jako autor vinohradský sochař Alex Zelinka.

²⁶ Stejně je rozvržení pomníku se soklem, sochou lva a kamennou stélou za ním, osazenou leštěnou deskou s padlými. Horní nápis je až na výjimku stejný. V Malešicích se objevuje nahoře český znak, v Klukovicích zase na soklu rok 1925. Oba byly doplněny po 2. světové válce velkým podstavcem s deskami.

jistě lepší ten klukovický, v Malešicích byl podle autorů UPM možná dosazen druhotně, přičemž detaily hřívy, nebo roztržených okovů, upozaduje kvalita pískovce.²⁷

I další, d'áblický pomník [11.], tvarem připomínající asi nejvíce tehdejší funerální produkci, má shodnou spodní soklovou část s festonem s již zmiňovaným třebohradickým pomníčkem.²⁸

Na příkladu pomníku ze Střešovic, na pozemku dnešního Ministerstva kultury²⁹ se nachází z pohledu nápisu nejdekorativnější stéla [12.]. Jejím autorem je známý symbolistní sochař **František Bílek** a pochází z roku 1925.³⁰ Na kamenné obdélníkové podestě s vytesaným a červeně natřeným nápisem: „*PRO TRVALOU PAMĚŤ KRVAVÉ OBĚTI/ SVÝCH BRATŘÍ/ POSTAVILI/ CHOVANCI MĚSTSKÉHO SIROTČINCE/ 1925*“ leží kamenná stéla s ulomeným levým horním rohem. Po třech jejích vnějších stranách je vytesán po stejném způsobu jako na soklu nápis: „*NA BOJIŠTÍCH/ SVĚTOVÉ/ VÁLKY MLADÉ ŽIVOTY POLOŽILI:*“ a uprostřed vytesána jména devatenácti padlých. K výběru umělce mohlo pomoci i to, že autorova vila se nachází jen něco přes kilometr od pomníku.³¹

Z hlediska formálního tato stéla není nijak zajímavá, tvoří ji pouze hladká žulová deska, doplněna o nápis: „*PADLÝM ŽIDOVSKÝM VOJÍNŮM 1914-1918*“ a kamenný erb s písmeny „*SJŽ*“ a vrchol zdobí pozlacená Davidova hvězda, avšak společensko-historicky je velice pozoruhodný. Pomník z roku 1927 stojí na Novém Židovském hřbitově na Olšanech [13.] a je dedikován padlým židovským vojákům. Absencí legionářských a československých symbolů dává tušit, že pomník nechala postavit válku přeživší část židovského obyvatelstva druhům bojujících v uniformách Rakousko-Uherska.

Druhým zajímavým dílem z kategorie je pomník v Holyni [14.]. Ten je zhotoven z nedalekého sliveneckého mramoru. Na neopracovaném soklu: „*Budiž jim památka*

²⁷ PRIX 2017, 5.

²⁸ Nejenže celý blok má téměř totožný tvar, ale i vytesané kramle držící florální feston a na něm stejnou stuhu. O stejném kameníkovi není pochyb, obě místa jsou od sebe vzdálená pouze pár kilometrů.

²⁹ Dříve sirotčinec. Stavba geometrické secese z let 1911-1919 od Josefa Rozsípala.

³⁰ VLČEK 2000 — Pavel VLČEK: Umělecké památky Prahy. Pražský hrad a Hradčany. Praha 2000, 436

³¹ Dvě fotografie z roku 1925 v Bílkově archivu. Inv.č. 768 a 769

http://ghmp.cz/data/files/BilkuvFond_Bilkovi_a_Necasovi_Archiv.pdf?fbclid=IwAR3dVvmZNtCtLl rB8tgMH9LOEYDAc4-x4UKx_LknDqCkjd6hhT5dFWNc6Q+. Vyhledáno 6.5.2020

zachována“. Na něm spočívá štíhlá stéla, nahoře ozdobena věncem se stuhou. Uvnitř věnce jsou zlatě natřena písmena *ČSR* tvořící republikový monogram.³² Pod věncem se nachází nápis: „*OBĚTEM VÁLKY SVĚTOVÉ OBCE HOLINĚ 1914-1918*“ (sic). Jak věnec, tak dedikační nápis, jsou pojaty v secesním stylu. Spodní část stély pak zabírají jména padlých.

K předešlé Holyni lze přiřadit i blízké lokality Lochkov [15.] , Radotín [16.] a nedaleké místo pojmenované Cikánka [17.] , jež jsou si použitým materiálem a stylem podobné. Právě tato část jihozápadně od Prahy předurčila materiál, ze kterého jsou vytesány. Mramor se v přílehlých lomech těží již několik set let a je součástí předních pražských památek, včetně katedrály sv. Víta, Vojtěcha a Václava.

Pouze necelé dva měsíce roku 1922 stačily členům výboru, kteří všichni byli legionáři, v Petrovicích [18.] , aby se sešli k projednání postavení pomníku na památku padlým. K jeho slavnostnímu odhalení došlo 27. srpna roku 1922. Ústřední částí je žulová stéla, kdy horní část masivu s nápisem „*ČEST PADLÝM*“ drží dva vtesané kanelované sloupy. Stélu doplňuje pískovcová socha mladíka s květinovou girlandou symbolicky věnčící československý znak. Současný stav neodpovídá době vzniku, boční zdivo bylo doplněno v 70. letech a nese kopie desek se jmény padlých.³³

V Praze, na Přední Kopanině [19.], sochař **František Řehoř** (Praha VII) vytvořil pomník sestávající ze středové pískovcové stély s vytesanými jmény padlých a dedikací občanů, vrchol ozvláštňuje věnec s položenou přilbou a po bocích stylizované pylony s obětními mísami na jejich koncích.

Za stélu se dá považovat i pomník v pražských Záběhlicích [20.] . Zde občané uctili své padlé pomníkem vedle hřbitova velkým lomovým kamenem. Do něj je vytesán naivním psacím písmem: „*POMNÍK NAŠÍM PADLÝM SPOLUOBČANŮM VE SVĚTOVÉ VÁLCE 1914-1918/ SLOVENSKO 1919*“.³⁴ Po druhé světové válce byla do pomníku dodatečně přitesána dedikace obětem nacismu.

³² Zkratka *Republika Československá*, v tomto případě je písmeno *R* posazeno výše nad zbývající a mělo by se číst jako první. Vyskytuje se také v Krymlově-Olešku, okr. Praha-Východ.

³³ Originály desek jsou na nedalekém petrovickém hřbitově.

³⁴ Vcelku ojedinělý případ komemorace padlých vojáků v bojích o československé území s Maďarskou republikou rad. Více např. TOMÁŠEK — 2005. Dušan TOMÁŠEK: *Nevyhlášená válka: Boj o Slovensko 1918-1920*, Praha 2005.

Podobně velký, avšak symtricky tesaný je pomník velkochuchelský [21.] . Zde je velká kamenná stéla v první třetině přepásána bronzovou deskou s letopočty války, nahoře pak ozdobena vloženým bronzovým státním znakem.

Pokud byly tyto tři pomníky zajímavě zpracovány, další tři patřící do této kategorie jsou poněkud ordinérní. Jedná se o lipenecký, štěrboholský a benický pomník [22., 23. a 24.] . Všechny jmenované jsou menších rozměrů a kamennou stélu doplňují vždy po jedné černé mramorové desce se jmény padlých.

7.1.2. Obelisk

Není náhodou, že do kategorie ve formě obelisku spadá na území Prahy z hlediska hmotového členění pomníků druhý nejčastěji se vyskytující typ, a to celkem sedmákrát. Tento prvek, užívaný již ve starověkém Egyptě, kdy z hlediska funkce zastával roli mezníku - hranice území, nebo pro vývoj v pomníkové architektuře důležitější funkci, byl vztyčován tam, kde měla být uctěna památka padlých či upomínka na bitvu.³⁵ Jeho obliba mezi umělci od klasicismu dále stoupala, především díky znovuobjevení starověkých forem, jako vhodných formem ideových i tvarových.

Vzhledem k důležitosti a hloubce ideové náplně je pro Prahu asi nejsymboličtější pomník na náměstí Pod Emauzy [25. a 26.]³⁶ Již při jeho zadávání pražskou radnicí byl kladen důraz na vypodobení hrdinství českých vojáků - legionářů, nikoliv na tragiku války. Pochází z roku 1932 a jeho autorem je akademický sochař **Josef Mařatka**.

Střed pomníku tvoří cca šestnáct metrů vysoký žulový pylon, dodaný z mrákotínských lomů.³⁷ Kolem paty pylonu rozestavěl Mařatka kompozici o osmi osobách. Poučen samotným Augustem Rodinem, pokusil se navázat na jeho práci, kruhově postavy kolem obelisku rozestavil a rozehrál tak pomník na všechny strany.³⁸ Ústřední motiv kompozice je veden pohledově na západ. Ten tvoří žena - personifikace Prahy či spíše Vlasti - která věncí prapor lipovou ratolestí. Prapor je držen jedním ze čtyř francouzských legionářů. Dále soubor dotváří dva ruští a jeden italský legionář.³⁹ Na vysokém soklu pod bronzovými postavami je známý nápis: „PRAHA SVÝM VÍTĚZNÝM SYNŮM“ a nad sousoším na obelisku je verš z Dykovy básně Země mluví (1921): „Opustíš-li mne, nezahynu, opustíš-li mne, zahyneš“.

³⁵ VLČEK (ed.) 2005 — Tomáš VLČEK: Sloup, váza, obelisk. Praha 2005, 142

³⁶ Nově upravené náměství a okolní vzniklé vládní budovy jsou dílem architekta Bohumila Hubschmana z let 1924-1929 a pomník zde náležitě zapadal do konceptu nově vzniklého prostoru mladé republiky.

³⁷ Původně byl tento monolit určen pro pomník na Pražském hradě, avšak jeho špička se zlomila a byl samotným T. G. Masarykem darován pro tento účel. Více o hradním obelisku dále v kapitole.

³⁸ HOJDA/POKORNÝ 1996 — Zdeněk HOJDA / Jiří POKORNÝ: Pomníky a zapomínky. Praha 1996, 173.

³⁹ Počet postav legionářů může vystihovat tehdejší názor na důležitost jednotlivých legií. Není tajemstvím, že ČSR po válce silně tíhla k Francouzské republice a je zastoupena největším počtem osob, Ruské legie byly zase v tisku a v povědomí v oblíbě pro svou početnost - 60 000 mužů. Itálie, ačkoliv početnější než Francouzská, nebyla po válce tak široce oslavována jako předchozí jmenované.

V básni jsou slova vyřčena personifikovanou vlastí jako matkou svému synu - národu. Po stranách jsou dále vytesána místa legionářských bojišť: „Zborov - Bachmač - Volha, Terron - Vouzires - Champagne, Doss Alto - Piave - Dobrudža“.

Pomník nepřechkal, jako mnoho jiných národně zaměřených pomníků, období druhé světové války a byl tak zničen. O jeho znovupostavení se po více než 80. letech zasloužila sochařka Kateřina Amortová.

Osud druhého významného pražského pomníku nacházejícího se na Hradčanech je vcelku složitý [27.]. Původně měl obelisk stát v tehdy nově upravené Rajské zahradě Pražského hradu [28.], monolit by dekoroval monumentální asymetrické schodiště. Po Plečnikových zdoluhavých úvahách o vhodnosti a materiálu monumentu se do řešení angažoval sám prezident Masaryk. Ten se do celé věci po připomínce architekteta Františka Blažka, že Praha stále nemá pomník padlým z války, vložil a sám, nabízeje 1 milión Kč, rozhodl o postavení mohutného obelisku na území Pražského hradu.⁴⁰ Vylomený blok mrákotínské žuly se však při náročném transportu roku 1923 zlomil. Jeho větší zbylou část odkoupilo Hlavní město Praha pro Hubschmannovu realizaci náměstí Pod Emauzy a posloužil jako součást pomníku „*Praha svým válečným synům*“ (viz výše). Z druhé, menší části, nakonec taktéž vznikl válečný pomník, ovšem pro město Telč.⁴¹ Druhý pokus o dopravení nového bloku žuly dopadl lépe, ne však úplně úspěšně. V horní části se při vztyčování opět zlomil, byl však již tak ponechán. Na vrchol se uvažovalo o umístění Štursovy sochy *Vítězství* (1921), nebo jeho návrh sochy lva (1923) [29.], vytvořeného speciálně pro tento monolit.⁴² Obelisk však zakončením nikdy osazen nebyl. Současný pozlacený pyramidion pochází z roku 1996 a je dílem Tomáše Valenty.

Třetí významnou stavbou, a jednou z mála v centru Prahy, je pomník samaritánům na Karlově náměstí na Novém Městě Pražském [30. a 31.]. Jeho poloha uvnitř bývalé Novoměstské jezuitské koleje, pro potřeby války přestavěné na divizní lazaret, dlouho ucházela očím veřejnosti, a proto byl jeho stav donedávna havarijní. Na náklady

⁴⁰ LUKEŠ/PRELOVŠEK/Valenta 1996 — Zdeněk LUKEŠ / Damjan PRELOVŠEK / Tomáš VALENTA: Josip Plečnik, architekt Pražského hradu. 1996, 292-293.

⁴¹ <https://www.vets.cz/vpm/21229-pomnik-obetem-1-a-2-svetove-valky/#21229-pomnik-obetem-1-a-2-svetove-valky> vyhledáno 8.3.2020

⁴² VLČEK 2000 — Pavel VLČEK: Umělecké památky Prahy. Pražský hrad a Hradčany. Praha 2000, 453.

Magistrátu hlavního města Prahy byl v roce 2019 opraven. Snad jako jediný pražský pomník byl realizován ještě na sklonku války, v roce 1918 nebo těsně po ní, možná podle návrhu sochaře **Josefa Fojtíka** a **Josefa Vály**.⁴³ Jejich koncepci bohužel o pár let výtvarná kritika později označila jako nevyhovující. Dochovala se fotografie mše sloužené před pomníkem, mohlo by se jednat o jeho slavnostní svěcení.

Pomník tvoří horizontální a vertikální plán ve formě vysokého obelisku a po stranách konkávně zahnuté zídky, končící plastikami vojáka a alegorické postavy. Pomník dotváří předsazená kašna. Zpracování obou figur je s ohledem na ostatní kamenosochařskou produkci v Praze nadprůměrné. Realisticky je vytesána vojáková výstroj, včetně sanitní pásky s červeným křížem na rukávu - symbolu polních zdravotníků. Důvodem může být fakt, že v době vzniku byli umělci konfrontováni s vojáky v každodenním životě, a tudíž měli o militářiích povědomí. Alegorická postava drží v jedné ruce misku, druhou se opírá o meč a ratolest položenou na zídku. Na čelech postranních křídel je 10 litinových desek s nápisy padlých, uprostřed na obelisku jednoduchý kovaný dekor s nápisem „*V UPOMÍNKU NA SVĚTOVOU VÁLKU 1914-1918*“ a nad ním vavřínový věnec.

Podobně jako v Malešicích dotváří socha lva architektonickou část pomníku v Tróji [32.]. Za bronzovou sochou řvoucího zvířete stojí devíti články tvořený žulový obelisk, dílo **Jana Straky**, který se svým prostým pojetím a uměřeností mohl inspirovat u Plečnikova obelisku na Hradě.

Další pražské pomníky ve tvaru obelisku nejde jednoznačně více typizovat. Většinou je tvoří samostatný solitér, doplněn nápisovou deskou, s různě pojatými sokly, avšak přesto je možné najít různé podobnosti. Kupříkladu pomník v Nedvězí [33.] nese určitou stylovou podobnost s tím hostivařským⁴⁴ [34.], kdy jsou oba aditivně stavěny z hrubě tesaných kamenných bloků. Podobně je zhotoven i pomník dubečský [35.].

V Kralovicích [36.] kameník užil neopracovaného bloku, ze kterého obelisk „vyrůstá“ a hmota pomníku je soustředěna dole, směrem vzhůru je vzdušnější. V Libuši

⁴³ <https://www.pamatkovykatalog.cz/novomestska-jezuitska-kolej-s-kostelem-sv-ignace-15464966>, vyhledáno 12. 12. 2019.

⁴⁴ Zajímavostí je, že Výbor ku postavení památníku padlým vojínům Hostivařským vznikl již za války v roce 1917, a je tedy jeden z nejstarších, památník byl ale postaven až kolem roku 1920.

[37.] je pomník tvořen úhlednými geometrickými opracovanými bloky, nahoře je ještě doplněn nádobou s věčným ohněm.

Jinonický obelisk z umělého kamene [38. a 39.] zase jako jediný ze všech pražských pomníků nese po stranách fotografie padlých a na kovové desce vpředu jsou vzpomenu, jak čeští vojáci z monarchie, tak legionáři.

V pozdním secesním ornamentálním stylu je postaven také pomník z roku 1920 na Starém náměstí v Ruzyni [40.].⁴⁵ Na vyšším, odstupňovaném podstavci a soklu s okosenými rohy a zubovitými zářezy následuje na obelisku nápis: „Na věčnou paměť padlým vojínům z Ruzyně“, který je rámován tesaným florálním festonem. Pomník doplňuje deska se jmény padlých a objednavatelem. I text na pomníku na Točné [41.] nese znaky pomalu odcházejícího secesního umění, stejně tak jako jeho architektura. Jako jeden z mála v Praze tento pomník doplňují po stranách na soklech a na vrcholu obelisku koule.⁴⁶

Mezi stromy [42.] stojí v Dolní Krči pozapomenutý pomník místním obětem. Jeho autorem je **Bohumil Hlaváček** a byl postaven v roce 1933. Na třikrát odstupňovaném soklu stojí pouze dolní část obelisku, na tu horní sochař položil velkou modernisticky provedenou královskou korunu.

Na příkladech ze Střížkova [43.], Újezdu u Průhonic [44.], Stodůlek [45.] nebo Písnice [46.], umělecká stránka nepřevýšila průměr lokálního charakteru. U posledního jmenovaného z roku 1922 je zajímavostí, že na vrcholu obelisku je letopočet války orámován, místo často užívaného věnce, trnovou korunou.

⁴⁵ PRIX 2017, 345.

⁴⁶ Na území bývalých Sudet poměrně obvyklý dekorativní prvek. Viz Stráž nad Ohří, Tureč, Jakubov. Příčinou je podobnost s dělovou koulí- válečným symbolem, který byl na německých územích hojně užíván.

7.1.3. Geometrické tvary

Ne každým pomníkem byl pověřen akademický sochař, architekt nebo zručný kameník. Velká část pomníků v Československu postrádá výtvarnou architektonickou nebo uměleckou složku či koncept. I v Praze, kde byla logicky koncentrace umělců největší, se přesto nachází šest umělecky nenáročných pomníků. Většinou byly tvořeny geometrickými kamennými tělesy, nejčastěji užívané jsou žuly (kvádry, krychle, válce), které byly vždy poskládány do různých variant. Tato typika vychází z tradiční hřbitovní architektury a vyskytuje se od 2. poloviny 20. let, většinou v obcích, které byly připojeny v rámci Velké Prahy. Dále byly doplněny o reliéfní zdobení, bronzové prvky v podobě desek nebo znaků, a vročení. Jinak ovšem tvarová strohost převládala nad invenčními počiny.

Většina z těchto staveb vychází z tradiční náhrobní architektury, pouze rozměry byly upraveny pro užití ve veřejném prostoru a přizpůsobeny závažnosti poselství. Mezi ty se řadí pomník hrdlořezský [46.], letňanský [47.] či křeslický [48.] V případě posledního jmenovaného je na soklu přidán tesaný florální věnec se stuhou a ratolestí míru uprostřed.⁴⁷

Jako poslední do této kategorie mohou spadat objekty v Uhříněvsi, Dolních Chabrech a Březiněvsi [49., 50. a 51.]. Zatímco v Březiněvsi se jedná o žulový kvádr s horní hranou konkávně ukončenou, pod ní reliéf lipové větve, léta 1914-1918 a „OBĚTEM SVĚTOVÉ VÁLKY“, dolnochaberský pomník [52.] je součástí vzpomínky na padlé z 2. světové války a Pražského povstání - každou událost symbolizuje jeden štíhlý opracovaný kvádr a nese letopočet a jména padlých. Kombinovaný je i pomník v Uhříněvsi, kde jeho střed tvoří štíhlý válec s českým znakem a nápisem „*TĚM, KTERĚ PADLI ABYCHOM MY MOHLI ŽÍT*“, po jeho stranách jsou nakoso postavené žulové desky, každá znázorňující jednu ze světových válek. Lokace uprostřed Husova náměstí byla vybrána s návazností na výstavbu „mladých“ budov, s pomníkem sousedí bývalý Legionářský dům nebo evangelický kostel od Josefa Blechy.

⁴⁷ Věnec nese obdobné formální znaky pomníku z Cholupic. Je pravděpodobné, že se jednalo o stejnou kamenickou dílnu. Srovnání viz Pomník Cholupice, č.88

7.1.4. Monolit/ menhir

Tyto typy pomníků se v Praze vyskytují na čtyřech místech. Většinou se jednalo o levnější řešení, neboť ke stavbě kromě dovozu daného materiálu bylo zapotřebí pouze dedikační desky, vytesání nápisu, doplnění drobnou sochařskou plastikou či např. litinový křížek.⁴⁸ Toto tvrzení ovšem neplatí u dále zmiňovaného pomníku na Zbraslavi. Ten je co do velikosti a mohutnosti jeden z největších na území Prahy.

Podnět k postavení zbraslavského válečného pomníku [53. a 54.] dala v roce 1921 Československá obec legionářská. Slavnostně byl ale odhalen až v červenci 1928 a to kvůli vyčerpanému rozpočtu na stavbu.⁴⁹ Rok po začátku prací byl dovezen pětitonový, několikametrový, žulový balvan. Ten tvoří kontrast oproti bronzové alegorické soše svobody. Žena s frygickou čapkou mává nad hlavou praporem s dvouocasým lvem, novým státním symbolem. Pomník po stranách dotváří dva terasové sloupy s lucernami na vrcholu. Na podstavci balvanu a sochy je nápis: „Z VAŠÍ SMRTI NAŠE SVOBODA 1914-1918“ a je v něm uložena prst z legionářských bojišť. Autorem návrhu byl sochař **František Josef Žák**.⁵⁰

Jeden monolitický balvan [55.] se nachází na chodovském Litochlebském náměstí. Na lomovém kamenném soklu spočívá stejně neopracovaný balvan, zužující se směrem vzhůru (podobně jako mohylové pomníky). Na přední straně je uprostřed vložena žulová leštěná deska s nápisem: „NA PAMÁTKU MÍSTNÍCH OBČANŮ PADLÝCH VE SVĚTOVÉ VÁLCE V LETECH 1914-1918 ZBUDOVALI ZDEJŠÍ OBČANÉ“. Nad nápisovou deskou je pak vložen ještě v kulatém poli mosazný reliéf se středním státním znakem.⁵¹

S druhým příkladem se můžeme setkat v nedalekém Šeberově [56.]. Zde je však monolitický kámen, pocházející ze štiřínského lomu, mnohem většího rozměru. Do několikatonového bloku je vsazena černá leštěná deska s nápisem: „NA PAMĚŤ VE SVĚTOVÉ VÁLCE 1914-1918 PADLÝM VOJÍNŮM - VDĚČNÍ OBČANÉ“ a 13 jmen

⁴⁸ Petra Vašutová 2009- Tradice památníků padlých vojáků v první světové válce (na příkladu okresu Brno-venkov) dostupné: <https://is.muni.cz/th/yc9j7/BAKALARKA.pdf> str. 37.

⁴⁹ PRIX 2017 — Dalibor PRIX: Umělecké památky Prahy. Velká Praha, 2. V / Ž. Praha 2017, 1232

⁵⁰ Rodák z Olomoucka byl na Zbraslavi ještě autorem sochy mistra Jana Husa z roku 1935.

⁵¹ <https://vlast.cz/symboly-ceskoslovenska/>, vyhledáno 4.1.2020.

obětí. Po druhé světové válce přibyla ještě jedna pamětní deska. Kolem pomníku jsou v rozích vysázeny lípy a prostor je obehnan plůtkem.

O podolském pomníku [57.] příliš informací nenajdeme. Nachází se na podolském hřbitově a tvoří jej mohutná kamenná masa z jejíhož vrcholu shlíží kovová socha sokola.⁵² Monolit je doplněn deskou se jmény padlých v obou válkách a heslem: „*PADLÍM BRATŘÍM*“. Je tedy více než jasné, že pomník byl primárně určen pro uctění památky sokolským bratrům z nedaleké tělocvičny.

⁵² Kovová socha sokola s rozpřevenými křídly jistě nepochází z doby vzniku pomníku. I na fotografii z roku 2006 se ještě sokol nevyskytuje. Je otázkou, zda na místě nebyvala dříve jiná socha, či artefakt.

7.1.5. Stavba

Na území Prahy jsou i tři zajímavě pojaté pomníky, které byly zařazeny do kategorie „architektura“. Zejména proto, že jejich společným znakem je aditivní forma výstavby tvaru. Tím se liší od výše zmiňovaných pomníků tvořených skládanými geometrickými tvary, kde převažuje jakási umělecká plochost.

Dolnopočernický pomník [58.] čtvercového půdorysu z hořického pískovce připomíná malý chrám.⁵³ Mohutný hranol se jmény mrtvých, spočívající na několika schodech a soklu, tvoří hlavní jádro stavby, kolem něj jsou nárožní pilíře, zakončené akantovými hlavicemi, nesou vysokou krycí desku, na které je ozdobná odstupňovaná stříška. Na jejím vrcholu plane tesaný věčný oheň. Dílo je signováno **Antonín Cechner** a dále spolupracovaly firmy **Gabriel**, Praha VII a **Rudolf Schorcht**, Praha II. Slavnostní odhalení proběhlo 26.července 1925.⁵⁴

Pomník v Satalicích z poválečného roku 1920 [59.] je možné chápat jako slavnostní bránu. Bránu na onen svět, kde odpočívají padlí. Takto zvolená symbolika člověka přímo vybízí k zamyšlení nad utrpením, které válka pro lidi znamenala. Pomník je tvořen třikrát odstupňovaným soklem připomínajícím schody, dále dvěma do strany vyhnutými jednoduchými pilíři, výplň mezi nimi (pomyslné dveře) tvoří nápisová deska se jmény padlých. Nahoře je pomník rámován výraznou korunní římsou.

Třetí ze jmenovaných architektonicky řešených pomníků se nachází v okrajové pražské části Třebonice [60.]. Opět na čtvercovém půdorysu, avšak oproti [58.] je vzdušnější. Dvě etáže tvoří kanelované sloupy a odděluje je patrová římsa. Třetí, posední patro spočívá na korunní římsě, která nese velkou kuželku ve tvaru komolého jehlanu. Na všech jejích stranách jsou kovové desky s daty, českým lvem a jmény zemřelých. Pomník vznikl mezi lety 1924-25.⁵⁵

⁵³ Výběr materiálu není dílem náhody. Zakázkou byla roku 1922 pověřena kamenosochařská škola v Hořicích. BLAŽEK 2014- Viktor Blažek: Meziválečná pomníková tvorba na Jičínsku a odkaz architekta Václava Weinzettla, In: Zprávy památkové péče 74, 2014, 322

⁵⁴ VLČEK 2012 — Pavel VLČEK: Umělecké památky Prahy. Velká Praha, A / L. Praha 2012, 362.

⁵⁵ PRIX 2017, 776

7.1.6. Mohyla

Motiv mohyly může, co se týká umělecké invence, být opravdu široký. Ideově vychází ze staroslovanských pohřebních rituálů. Navršení kamene nebo zeminy označovalo hrob zemřelého. V přenesené podobě tak její tvarosloví začali umělci v novověku také užívat, pomník ve tvaru mohyly měl být přeneseně památníkem mrtvých. Pomníky s tvarem mohyly se vyskytly za Rakousko-Uherska i na českém území. Již v 70. letech 19. století byl u Příbyslavi vztyčen mohylový pomník Janu Žižkovi z Trocnova, jehož autorem byl Antonín Wiehl.⁵⁶ Slavkovský památník Mohyla míru z let 1910-1912 je, jak z názvu plyne, taktéž stavba postavená podle inspirace staroslovanských mohyl a jako první mírový památník měla sloužit jako memento utrpení a vojenských obětí.⁵⁷ I po válce v Praze vyrostl svým pozadím významný pomník ve tvaru mohyly. Tím je mohyla na Bílé hoře od neznámého autora z roku 1920.⁵⁸

Na území Prahy se dodnes nachází dvě mohyly věnované padlým vojákům na dvou místech. Tím prvním místem je hornopočernický pomník z roku 1921 [61.].

Na dvakrát odstupňovaném soklu z hrubě otesaných kamenných kvádrů spočívá samotný asi dvoumetrový, mělce se ubíhající mohylový lichoběžník, taktéž ze stejných kamenných kvádrů. Na jeho vrcholu je v Praze se ojediněle vyskytující vytesaná vojenská přilba.⁵⁹ Na přední straně pomníku je žulová deska s nápisem „*OBĚTEM SVĚTOVÉ VÁLKY 1914-1918*“ a jmény obětí. Na rohu soklu je vytesáno: „*PROJEKTOVAL ARCHITEKT V. HUDEC 1921*“. Okolí pomníku lemuje litinové oplocení a celkový současný stav je dobrý.

⁵⁶ Jednalo se o první realizaci později jednoho z hlavních protagonistů novorenesance v architektuře. V Praze vyprojektoval mnoho nájemních domů a vil. Mezi jeho další realizace patří desítky pomníků, hrobů, náhrobků a rodinných hrobů na pražském Vyšehradském hřbitově na kterých spolupracoval např. s J. V. Myslbekem a A. Poppem.

⁵⁷ Autorem stavby byl secesní architekt Josef Fanta a byla postavena jako upomínka na bitvu u Slavkova, potažmo na všechny padlé vojáky. Původně zde mělo být postaveno místo mohyly ossarium ve stejném duchu památky zemřelých.

⁵⁸ <http://www.evidencevh.army.cz/Evidence/detail-hrobu-ci-mista?id=CZE0006-21990>, vyhledáno 5.6.2020. Návrhy pomníku pro toto místo zaměštnávaly mysly mnoha umělců doby (F. Bílek, S. Sucharda, J. Mařatka) K realizaci vlasteneckého památníku ovšem nedošlo, hlavně z finančních důvodů.

⁵⁹ O neznalosti řemeslníka provádějícího přilbu svědčí fakt, že ačkoliv svým tvarem připomíná německou helmu vzor 16, užívanou RU vojskem, na její horní části je doplněna o hřeben z francouzské helmy vzor 16, užívané např. českými legionáři. Kameník tak nešťastně výstroj obou armád spojil v jedno. Tyto nepřesnosti ale bývají vcelku časté.

Hlubětínská mohyla [62.] se nachází v nejstarší části zástavby, na tehdejší návsi ve Starém Hlubětíně. Jeho základnu tvoří větší čtvercový kamenný záhonek s několika schody vpředu. Uvnitř záhonku je dvakrát odstupňovaný sokl, na něm leží lichoběžníkový kamenný blok. Na jeho vrcholu je symbolická nádoba s věčným ohněm, částečně pozlacená. Na přední straně pod nápisem: „*PAMÁTCE PADLÝM VE SVĚTOVÉ VÁLCE 1914-1918*“ je vytesáno na 71 jmen padlých.⁶⁰ Vztyčen byl čtyři roky po začlenění do tzv. Velké Prahy, v roce 1926. V porovnání s předešlým hornopočernickým pomníkem je rozdíl hlavně v opracování kamene a velikosti.

⁶⁰ Což je, pokud bereme v potaz hustotu obyvatel tehdejších vesnic za Prahou, poměrně vysoké číslo. Vyšší je snad už jen počet padlých občanů ve Střešovicích – 82, Modřanech - 84 a v Nuslích - 147.

7.2. Sochařství

7.2.1. Legionář/ vlastenectví

Stejně jako v architektonicky koncipovaných pomnících tvarově dominovala forma obelisku, v případě plastik pochopitelně převažují sousoší legionářů nebo tematika vlastenectví, a to na devíti pomnících. Motiv legií ostatně propagoval teoretik architektury Vilém Dvořák v poznámkách k vypsané pomníkové soutěži, když psal, že: „*I ve slabém výtvarném podání zachytí správně citový vztah k veliké době.*“⁶¹ Tím myšleno, že ideový program i špatně provedeného pomníku může svou narací předčít pomníky, jejichž symbolika (odkazuje třeba na rakouského vojáka, variace pomníků s německými křížky) se neslučovala s obětí pro „dobro národa“.

V Kolodějích umělec užil lva jako jeden z hlavních symbolů pomníku [63. a 64.]. Na něm dvouocasý lev symbolizující ČSR vítězoslavně stojí na dvouhlavé orlici - poražené monarchii a trhá okovy „utiskovatelů“. Tento motiv se v Praze vyskytuje pouze ve dvou případech, ale např. v jižních Čechách se objevuje vícekrát.⁶² Kamenná stéla je pak vlevo doplněna o lipový strom a vrchol zdobí zkřížené meče, lipové listy a vojenská přilba, snad symbolizující svatováclavskou přilbu.

Tím druhým pomníkem, kdy je rakousko-uherská orlice porážena, je sousoší v Kyjích [65.]. Propracovaný dynamický souboj fancouzského legionáře, jež žerdí praporu probodává symbol starých časů. Autor neopomenul orlici do pařátů zasadit ani královské jablko, následkem boje otočené k zemi, jako umocnění definitivní porážky. Pomník má dodatečnou podstavu, kdy prostřední, vyšší sokl nese sousoší a nižší boční partie jména padlých. Autorem díla z roku 1923 by měl být legionář **Antonín Chmelař** a měl obdržet za sochu 15 000 Kčs.⁶³

Před kostelem sv. Jakuba Staršího v Kunraticích byl postaven pomník legionáře se lvem z roku 1922 [66.]. Autorem návrhu i provedení byl **A. Hloušek** z Říčan. Na vysokém soklu vzpomínající na padlé legionáře i obyčejné vojáky stojí hrdě voják opírající se snad o hůl. Vedle vojáka sedí lev, po stranách pomníku vytesány nízké přístavky s opírajícími se vavřínovými věnci.

⁶¹ DVOŘÁK 1928, 8

⁶² Např. v obcích Podolí I., Strunkovice nad Blanicí, Rovná. In: Pomníky na Jihu Čech, str. 122-123.

⁶³ VLČEK 2012, 799.

Autor se jistě inspiroval typově stejným pomníkem v Jičíně od **Karla Ryby** z roku 1920 [67.]. Hloušek pouze ruského legionáře nahradil jeho bratrem francouzským a lva neposadil na sokl. Bohužel samotné provedení je hodně nepovedené, a tak disproportionnost těla vojáka, neschopnost vymodelovat legionářovu šavli jako u Ryby či lev velikosti psa pomníku uměleckou hodnotu ubírají a dílo řadí mezi nekvalitní okopírovanou produkci.

Symbolika mladíka, který je odhodlán padnout za svou vlast, je na válečných zobrazeních stejně působivá jako ženy v podobě různých alegorií (svoboda, vítězství). Jinoch na pomníku ve Vokovicích tuto roli naplňuje [68.]. Tyčí se na vysokém, hranolovém soklu z pískovce. Svalnatý, polonahý, oděn do staroslovanského kroje, a v pozici připomínající snímání Krista z kříže, drží v levé ruce kulatý štít s dvouocasým lvem. Autoři díla jsou vytesáni na straně soklu. Návrh vytvořili **Rudolf Březa**⁶⁴ a **Ludvík Hilgert**, provedli Josefové Jelínek a Zajíc. Vzadu na soklu je pak nápis objednavatelů: „*ZBUDOVALA SPOL. KYPSOVKA ZA SOUČINNOSTI OBČANSTVA*“.⁶⁵

Dochovala se i pohlednice s trochu odlišnou verzí sochy, kde byl slovanský oděv čitelnější, štít byl položen u paty a jinoch spočíval na jakési sloupové hlavici [69.]. Koupí pohlednice občan přispíval na postavení pomníku.

Pomník s polonahým mladíkem figuruje i v areálu strašnické školy [70.]. Zde nahý jinoch, místy oděn drapérií, klečí s jednou nohou nataženou a pokládá symbolický věnec. Na vysokém hranolovém soklu jsou vypsána bojiště, kde legionáři působili, vpředu „1914-1918“, „*NEZAPOMENEME*“ a bronzová plaketa s hlavou vojáka a československým znakem. Předlohu navrhl sám činný legionář a sochař **František Duchač-Vyskočil**, autor pomníků Vzдор v Jičíně nebo pomníku legií ve francouzském Vouziers.⁶⁶

⁶⁴ Rudolf Březa byl sám aktivní legionář, autor pomníků v Sadské nebo Hradci nad Moravicí, pomnících. Mimo jiné spravoval v Památníku Národního osvobození se staral o výtvarný archiv z italské fronty.

⁶⁵ Na rubu pohlednice jsou autoři sbírky psáni Obec Kuřáků ve Vokovicích a Jednota Čs. Obce legionářské. Kypsovka je výraz pro dýmku z hlíny nebo sádry, tedy název pro onu Obec kuřáků.

⁶⁶ <http://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:eb0203c0-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:83471da0-68fd-11e7-8b50-001018b5eb5c>, vyhledáno 2.1.2020.

Vlastenectví ve spojení s náboženstvím se až na několik výjmech po Válce neobjevuje. A když, tak jedině s osobou mistra Jana Husa, se kterou se Československá republika ztotožňovala skrz jeho kritiku katolické církve, kdy na ni bylo pohlíženo jako na habsburský nástroj útisku obyvatel. Takovou ideu představuje druhý pomník v Čakovicích [71. a 72.].⁶⁷ Ten znázorňuje husitského reformátora Jana Husa, stojícího na části koule, sféry, v typické póze kazatele. Na prsou si drží Písmo svaté, u nohou mu sekunduje dvouocasý lev se štítem s kalichem. Motiv války zastupují na soklu ze tří stran reliéfní profily legionářů⁶⁸ a pod nimi jména padlých. První krok k postavení pomníku Jana Husa byl učiněn už za války v roce 1917, ale přes zdlouhavé peripetie se Čakovice dočkaly až v den výročí Husovy smrti 6.7.1931. Koncept pomníku vytvořil architekt **Jaroslav Roessler** a dílo vysochal **Jan Straka**.

Samotnou sochu lva po válce užili v Řeporyjích [73.], kde již za války jeden pomník ze staré kapličky vybudovali (viz č.98). Tento „oficiální“ jednoduchý pomník z roku 1933 nese na vysokém, úzkém soklu bronzovou sochu lva v rozkročeném postoji a s odhodlaným výrazem. Přední stranu zdobí žulová deska s dedikací: „*PADLÝM VOJÍNŮM VE SVĚTOVÉ VÁLCE VĚNUJÍ OBČANÉ ŘEPORYJŠTÍ*“. Současný sokl je náhradou za původní, kde byl vytesaný stejný text.⁶⁹

Nejen lev byl užíván jako jediný zvířecí symbol vzniklé republiky. Stejně místo zaujmají i orel nebo sokol, jakožto znaky tělovýchovných organizací úzce spolupracujících se státem. A proto je samozřejmé, že byla na nově zřizovaných pomnících i tato zvířata zpodobňována.

Jedním z příkladů je na kraji Prahy, v Hrnčířích z roku 1925 od neznámého autora. [74.]. Sokl je tvořen hranolem se zkosenými horními nárožními, ve spodní části přerušen vpadlým zubořezem. Na jeho vrcholu s československým znakem a vrocením 1914-1918 sedí sokol s roztaženými křídly. Svými pařáty pevně svírá hada, symbol podlosti a úskočnosti, narážku na bývalou monarchii, jakožto podlé zřízení.⁷⁰

⁶⁷ Spojení konce války a vlasteneckým znázorněním Husa např. Katovice, Jinín.

⁶⁸ Každý legionář reprezentuje prst vždy jedné z československých legií- italské, ruské, francouzské.

⁶⁹ PRIX 2017, 365

⁷⁰ Motiv hada ve válečné propagandě není nijak neobvyklý. Existují i opačné případy, kdy RU propaganda zpodobnila bývalého spojence jako zrádného hada.

Podobně shora shlíží i bronzová socha orla na pomníku z roku 1925 v Nuslích [75.]. Orel, připraven k vzletu, sedí na sféře, znázorňující zeměkouli. Ten byl sochařem **Josefem Slámou** vymodelován podle živého exempláře Fanouše, kterého legionáři přivezli z Rusi.⁷¹ Na vysokém pískovcovém pylonu od **Jaroslava Gabriela** je vytesán hůzný počet 147 padlých vojáků.

⁷¹ Osud orla, darovaného legionáři studentům do hradčanských kolejí na Loretánském náměstí, bohužel nedopadl dobře. Na jednom z kolejních večírků byl prý studenty upečen. <http://usedlosti.ctnactka.net/pos32.htm>, vyhledáno 10.2.2020.

7.2.2. Rodina

Motiv rodiny, loučící se mužem odcházejícím do války, se v takovéto masové podobě v umění poprvé objevuje právě po 1. světové válce. Možnou inspiraci lze spatřovat v umění funerálním, kde v období klasicismu a historismů náhrobky tvoří celá sousoší loučící se s nebožtíkem. Narativností svého námětu byl srozumitelný každému divákovi a jeho emoční složka je často tou převyšující. Pomníky odloučených rodin, vyhlížejících žen a truchlivých vdov našly místo hlavně na vesnicích, kde prožívání rozpadu rodiny bylo mnohem více vnímáno. Proto se většina z osmi pomníku níže vypsanych nachází v obcích, které v době svého vzniku ještě nebyly součástí Velké Prahy.

Jediný pražský pomník znázorňující celou rodinu (tj. matka, otec a dítě) v aktu loučení je postaven v Nebušicích [76. a 77.]. Pomník z roku 1924 je dílem **Bedřicha Jančara** z Prahy a je proveden z hrdoňovického pískovce. Ačkoliv občané v Nebušicích volali po postavení pomníku již za války, v roce 1917, výbor byl zřízen až o šest let později, a slavnostní odhalení proběhlo další rok v květnu. Na odstupňovaném soklu se na pohledové pravé straně nachází otec, držící v levé ruce malého synka a pravou rukou objímá ženu. Ta klečí vedle něj a s ustaraným výrazem hledí na dítě i svého muže. Že se jedná o motiv loučení napoví za mužem vytesaný vojenský dřevěný kufr a na něm položený klobouk.⁷²

Mnohem četnější jsou vyobrazení matky s dítětem. Kompozičně neobvyklé řešení užil neznámý autor na pozdně kubistickém pomníku v Liboci [78.].⁷³ První plán tvoří sokl ve tvaru náhrobního kamene s reliéfem dvou vojáků, jeden padlý, druhý nad ním stojící, který se drží za hlavu a v ruce třímá pušku, ze které snad vyrůstají květiny. Nad reliéfem v druhém plánu je žena s dětmi po stranách.⁷⁴ Po své levici má malého nahého chlapce s myrtou a po pravici děvčátko držící přilbu a olivovou snítku. Hlavy rodiny jsou skloněny a odkazují na reliéf pod nimi. Při delším pohledu ale žena svou lehce vykloněnou hlavou evokuje Pannu Marii, takto často zobrazovanou na sousoší

⁷² Jednalo se o jakousi podepsanou dřevěnou truhlu, s vypouklým víkem, s rozměry cca 70x40x40cm. S takovýmto kufrem rukoval každý voják.

⁷³ VLČEK 2012, 884.

⁷⁴ Pomník nejspíše od stejného autora se nachází v nedalekých Hostivicích, kdy autor matce přidal nemluvně, dvě děti po straně, a ještě klečícího prarodiče a vytvořil tedy trojgenerační truchlící sousoší, <http://nase-toulky.cz/1-a-2-sv-valka/hostivice/>, vyhledáno 13.3.2020.

oplakávání. Koncepti může nahrávat i fakt, že pomník je umístěn hned vedle kostela sv. Fabiána a Šebestiána. Ze zadní strany pomníku je vytesán nápis: „*MRTVÝM BOJOVNÍKŮM/SDRUŽENÉ KORPORACE LIBOCKÉ.*“ nápis doplňuje ještě věnec a palmová ratolest.

Ženu s jedním dítětem reprezentuje několik pomníků. Tři z nich jsou téměř totožné - Dolní Krč [79.], Horní Měcholupy [80.], Kolovraty [81.] - neboť jsou podle jednoho modelu neznámého sochaře/umělce.⁷⁵ V těchto případech je žena-matka personifikována i jako alegorie. Vzhledem k vyskytujícímu se atributu snopu obilí a srpu ve spojení se zmíněnými tehdejšími vesnicemi za Prahou, je nejpravděpodobnější zobrazení ženy jako alegorie zemědělství. V jižních Čechách se podobně vyskytující pomníky s atributy obilí nebo pluhů autoři publikace tato díla charakterizovali: „*jako alegorie vlasti ve smyslu obdělávání „rodné hroudy“ a sklizně jejich plodů.*“⁷⁶ Tato interpretace se jeví jako opodstatněná.

Výše jmenované pomníky se vždy skládají z vysokého soklu vytesaného na způsob navršených kamenů, vpředu se nachází deska se jmény padlých. Na soklu tesaná postava ženy, oděné ve splývavé říze, hlavu má z části zakrytu látkou, z níž vystupuje vždy dlouhá lokna nebo spletený pramen vlasů se kterým si hraje na levé ruce nesené děťátko - snad holčičku. Pravou rukou žena s výrazným gestem vyhlíží do dálky. Pod ženou je vždy vytesána malá nápisová destička s inskripcí: „*HROBŮM V DÁLÍ*“

Téměř stejnou obdobou výše popisovaných pomníků je i ten ve Vnoři [82.]. Žena zaujímá pózu vyhlížení, místo dítěte ale drží srp, chlapeček jí sedí u nohou a drží vavřínový věnec. Oblečena je v zástěru a halenku, kolem krku má šátek. Obilí není ve snopu, ale volné klasy na hromadě má též u nohou. Ty, dle možné interpretace symbolizují zmařené životy padlých mužů.⁷⁷ Sousoší stojí na zkoseném kubizujícím podstavci. Po jeho stranách jsou jména 36 padlých občanů. Autorem sousoší je sochař

⁷⁵ Stejný pomník se vyskytuje dále např. v Okrouhlicích (okr. Benešov), <http://www.evidencevh.army.cz/Evidence/detail-hrobu-ci-mista?id=CZE2101-5400>, vyhledáno: 13.3.2020.

⁷⁶ LAVIČKA 2018, 101.

⁷⁷ PRIX 2017, 1059.

Antonín Kotrba, soklu potom **František Řehoř** a odhalení se dočkal poměře brzo po válce, 28.října 1921.

I v Praze-Chvalech [83.] k sobě žena, držíc vavřínovou ratolest, tiskne malé děvče. Ne úplně výtvarně zvládnutý pomník stojí na hranolovém podstavci se jmény padlých a několika schůdky před ním. Sochu navrhl **Antonín Lhoták** a dílo zhotovil **František Velík** z Berouna, datace L. P. 1928.

Ne vždy se na sousoší s dítětem vyskytovala žena. Na jednom ze dvou čakovických pomníků ji nahradila plastika muže [84.]. Na vysokém pylonu, po obou stranách lemovaného nízkými zídками z neopracovaných žulových kamenů a končící bronzovými mísami na oheň po vzoru antických obětišť, spočívá dvojce muže a chlapce. Mladík vpředu klečí a pokládá vavřínový věnec se stuhou, zatímco muž nad ním stojí a s upřeným pohledem pohlíží „v dál“. Chlapcův uvázaný šátek, mužův oděv, ale i tvarosloví obou soch napovídá o vzniku po 2. světové válce a počínajícím socialistickém realismu v sochařství. Dílo sochaře **Františka Lahody** a architekta **Ladislava Horáka** se datuje do roku 1951. Vzhledem k dataci vzniku jsou po stranách pylonu jak oběti 1. světové války, tak i druhé. Vpředu je deska s názvy bojišť Velké války a jmény koncentračních táborů. Pod deskou je nápis: „*LIDÉ BDĚTE*“.

Stejně tak k rodinným vyobrazením můžeme počítat i pomník padlým v ulici Pod Žvahovem v Hlubočepích [85. a 86.]. Vskutku působivé přístupové schodiště k samotné soše dodává pocitu velkoleposti a umocňuje účinek stojícího nahého muže, ústředního motivu pomníku. Ten v kontrapostu, s rozhodným výrazem ve tváři, drží vojenský prapor. Pod mužem, jakoby pod jeho ochranou, klečí žena s dítětem v náručí. Sousoší doplňují na vysokém hranolovém soklu po stranách haut-reliéfně vytesané ruský a francouzský legionář v bojových pózách. Zatímco francouzský voják je s rukou napřaženou připraven k hodu granátem, ten ruský drží pušku jako kyj a chystá se k útoku muže proti muži. Přední stranu pomníku doprovází nápisy: „*OBĚTEM A MSTITELŮM*“, „*VDĚČNÝ DOMOV*“ a jména padlých. Dílo podle architektonického návrhu **Viléma Kvasničky** provedl sochař **Josef Bílek** mezi lety 1927-28. V roce 1940 jej Němci nechali odstranit, aby byl o sedm let později znovu obnoven.⁷⁸

⁷⁸ VLČEK 2012, 418.

7.2.3. Žena

V minulé kapitole byla žena nedílnou součástí užitých sousoší. Zde se pokusíme sekulovat pět pomníků, kde tvoří žena součást hlavního motivu. Motiv oplakávání nebo stesku se tak i na pražských pomnících v malé míře vyskytuje. Mezi ty patří pomníky v Holešovicích, Cholupicích a v Lysolajích. Pomník slivenecký naproti tomu nezobrazuje lidskou bolest ze ztráty, ale je spíše příslibem lepší budoucnosti.

Pravděpodobně nejkvalitnější z vypsanych míst je holešovický pomník [87.] uprostřed dnešní tržnice. Na vysokém, do stran ubíhajícím soklu jsou jména 52 padlých členů jatečního bratrstva.⁷⁹ Nad soklem se ve tvaru vojenského štítu objevuje reliéf českého dvouocasého lva držícího řeznickou sekyru - znak řezníků již od 14. století. Nad znakem je letopočet 1914-1918 a nad ním na odstupňovaném soklíku socha truchlící ženy. Klečí na naznačené skalce a levou rukou se drží za hlavu. Z pohledu mířícího "do dále" je znát truchlivost nad zmařenými životy, snad i obav z minulých událostí, které národ musel zažít.

Autory vcelku monumentálního díla jsou **Karel Kotrba** a **Damián Pešan** za spolupráce kameníka **Otakara Velinského**.⁸⁰ O důležitosti Ústředních jatek jakožto významné části nově vznikající Prahy a potřeby pietně uctít své zaměstnance je i fakt, že se odhalení pomníku k třetímu výročí vzniku republiky zúčastnilo početné obyvatelstvo v čele se senátorem V. J. Klofáčem jako slavnostním řečníkem, starostou města Prahy dr. K. Baxou, zástupci správní rady ústředních jatek, zástupci vojenských a legionářských úřadů, společenstev řeznických a velkoobchodníků, neobyčejné množství korporací a občanstva.⁸¹

Akt úcty v Cholupicích [88.] zpodobnil sochař **Bohumil Pánek**⁸² klečící ženou z profilu, jež u paty pylonu pokládá květinový věnec s nápisovou stuhou: „*VĚNUJÍ*

⁷⁹ Ve výčtu jmen se často objevují stejná příjmení obětí. V mnoha případech zahynul otec a syn nebo synů více. Zde na pomníku například: AREND Jirí, AREND Karel, AREND Otto, AREND Richard. BAUM Josef, BAUM Karel, BAUM Rudolf. BENDA Bohumil, BENDA Rudolf.

⁸⁰ VLČEK 2012, 526.

⁸¹ <http://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:eb089319-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:3fc1ace0-6910-11e7-89ee-5ef3fc9ae867>, vyhledáno 29.11.2019.

⁸² Firma kamenosochařské rodiny Pánku z Řičan byla důležitým zhotovitelem mnoha pomníků a hrobů jihovýchodně od Prahy.

OBCANÉ“. Pylon s prostým nápisem „*HROB PADLÝM V DÁLI 1914-1918*“ spočívá na solku ze žulových kvádrů, kde je i deska s padlými.

I v Lysolajích [89.] umělec ztvárnil pokládání věnce mladou dívkou. Ta ve vysokém reliéfu na pomníku klečí, v jedné ruce lipové listy a druhou pokládá věnec na zem. Nad ní jsou bronzové desky se jmény padlých, organicky zakomponované do volně kanelované stély, která je nahoře ukončena stylizovanými lipovými větvemi.

Oproti ostatním ženským figurám je slivenecký pomník [90.] od **Z. Tomana** a **Júzy** z roku 1934 odlišný.⁸³ Žena ve Slivenci spočívá na vyvýšeném oválném soklu s letopočty 1914 a 1918 na jeho stranách. Její polonahé tělo spočívá v jakémsi pokleku (podoba s polohou zasaženého vojáka klesajícího k zemi) a s pohledem vzhůru do nebe drží v levé ruce holubici míru.

Posledním příkladem budiž jeden soukromý hrob. Ten je situován na hřbitově Kotlářka [91.] a je věnován vojáku Vojtěchu Kovářovi, který byl zastřelen při nechvalně proslulé Rumburské vzpouře. Pomník nechal v roce 1924 zbudovat svaz příslušníků bývalé 21. střelecké divize. Skládá se z vysokého hranolu s okosenými rohy, na němž spočívá zdvojená krycí deska, na které klečí mladá žena. Na hlavě, shlížející dolů, má neobvyklý atribut svobody - frygickou čapku.⁸⁴ V pravé ruce drží oblíbené lipové listy.

⁸³ PRIX 2017, 437.

⁸⁴ Původně starověká pokrývka hlavy obyvatel dnešní Anatólie, za Velké francouzské revoluce převzata a užívána jako symbol svobody a nezávislosti.

7.2.4. Voják - oběť

V této kapitole se vyskytují pouze dva pomníky. Ačkoliv město Praha rozhodně nemůže trpět na nedostatek pomníků, plastik, zpodobujících ordinérní, většinové vojáky v uniformách je pomálu. O to více jsou důležité dva pomníky, které se i přes možnou kritiku v dobách svého vzniku nebály vojáka „nelegionáře“ zpodobnit. Anebo nám jejich osud zachycený na plastikách nenápadně naznačuje, „že voják je mrtev, ať žije voják“?

Mezi nově vzniklou vilkovou čtvrtí stojí uprostřed horní části náměstí Střešovický padlý [92.]. Tak se sochařům povedl zachytit působivý moment klesajícího zasaženého vojáka, promlouvající k lidem právě výrazovým prostředkem jeho smrti spíše než monumentálností díla. Na vysokém hranolovém soklu spočívá postava vojáka v uniformě s výzbrojí, který se v pokleku pravou rukou přidržuje, a padá do typického záklonu po zasažení střelou. Dramatičnost pohybu je podpořena upadnuvší přilbou pod vojákem. Na pomníku z roku 1929 pracovali známí umělci, sochař **Bohumil Kafka** a architekt **Alois Dryák** podle návrhu **Josefa Fraňka**, za přispění firmy **Otakara Velinského**.⁸⁵ Vpředu je vytesán nápis „STŘEŠOVICE SVÝM PADLÝM 1914-1918“, vzadu potom „POSTAVENO PÉČÍ STŘEŠOVICKÝCH OBYČANŮ/R:1929“, po stranách pak jména 82 obětí války. Není překvapením, že autoři díla byli s místem zakázky úzce spjati. Dryák bydlel přímo na náměstí Svatopluka Machara, kde pomník stojí, Kafkova vila se nachází ve stejném bloku, pouze dále a Josef Franěk byl Kafkův žák. Za zmínku stojí i fakt, že autoři i v době první republiky užíli na nově vystavěné zahradní čtvrti motiv vojáka v rakousko-uherské uniformě⁸⁶ namísto prosazovaných legií a symbolů s nimi spojených.

Sochu dalšího padnuvšího vojáka vytvořil na nedalekém Břevnově [93 a 94.] **Jaroslav Brůha**. Osm let po zřízení Sboru pro postavení pomníku padlým se část Prahy 6 dočkala vcelku monumentálního sousoší. To představuje pololežícího umírajícího vojáka, jenž z posledních sil drží žerď vlajícího praporu. Ten od něj přebírá a zároveň vojáka druhou rukou objímá mladá žena představující alegorii Vlasti. Symboliku

⁸⁵ <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:c3822a45-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:5082b3d0-435f-11dd-b505-00145e5790ea&fulltext=pomnik%20padlým>, vyhledáno 3.9.2019.

⁸⁶ Vojákova výstroj čítá 4 sumky na střelivo, tzv. malou polní, puškový bodák a německou přilbu vz. 16.

doplňují všudypřítomné rozrůstající se lipové větve. Masivní oválný sokl vzadu obsahuje dataci „1914-1918“, vpředu pak novější „PADLÝM A OBĚTEM//1914-1918 1938-1945“. Umístění pomníku v přesné pohledově osově souměrnosti s přílehlým Břevnovským klášterem dává tušit význam pomníku a jeho neustálou komemoraci ve spojení s úctou k padlým.⁸⁷

⁸⁷ Viditelnost pomníku je zřejmá kdykoliv vycházejí lidé z areálu Břevnovského kláštera a tím i provázaní s duchovním stavem věřících.

7.3. Sakrální tematika pomníku

Samostatné typologické rozlišení v této kapitole má sedm pomníků sakrálního charakteru. Vzhledem k různorodosti jejich architektonických forem byly ve většině případů pomníky unikátní.⁸⁸ Jejich společným pojátkem není forma, nýbrž obsahová stránka užívající především motivy pomníků vztahujících se vždy v určité podobě k náboženství.

Tento ojedinělý příklad pomníku „číslo 210“ sochaře **Karla Pokorného** jako nástěnného reliéfu, zmiňovaný již v úvodu [95.]. Soutěžní porotou byl vybrán jako první z několika set návrhů především že byl: „*podáváje v reliéfu obraz věcně i formálně domyšlený, vpravdě umělecky pojatý*“.⁸⁹ Pokorný zde využil místo monumentálních řešení komorní formát, kde plasticky zobrazil mnicha – poutníka, který nad na zemi položenou přilbou přemítá o lidském bytí a jeho smyslu. Sám poutník je ve středové kompozici, kudy prochází, výkvétá nový život - Na pravé straně reliéfu je vidět rašící strom symbolizovaný lipovými květy a pugét čerstvých růží, kdežto nalevo, kam, poutník přichází je holý strom a listí spadané na zemi. Ideová složka pomníků tak u soutěžních návrhů nezůstala jen u hrdinných bojovníků za svobodu, ale oceněna byla i duhovní citovost.

Ojedinělý, ale velice zajímavý je případ, kdy byla jako pomník druhotně použita stará Boží muka [96.].⁹⁰ Na čtvercovém půdorysu stojící vysoký sokl s litinovým křížem ve středu. Korpus stavbičky obohacují kolorované secesní ornamenty. Výrazná stanová stříška je nahoře ukončena kamenným křížem. Přední strana je opatřena nápisem: „*LETA PÁNĚ 1916 OBNOVILA OBEC ŘEPORYJSKÁ NA PAMĚT SWÝCH OBČANŮ PADLÝCH WE SWĚTOVÉ VÁLCE*“ (sic). Při horním okraji jsou vyryty na jednotlivých stranách letopočty 1914, 1915 a 1916. Pomníček doplňují bronzové reliéfy Ježíše a Panny Marie ve vpadlých polích po všech stranách pod letopočty. Vzhledem k obsahu textu je pravděpodobné, že sakrální stavbička zakreslená v mapách již v 2.

⁸⁸ Formální okruh je opravdu různorodý: bývalá boží muka a náhrobek, litinový křížek, využití stávající sochy světce, pomník tvaru oltáře.

⁸⁹ DVORÁK — 1920, 5.

⁹⁰ Ve své práci Tradice památníků padlých vojáků v první světové válce (na příkladu okresu Brno-venkov) Petra Vašutová typ pomníku Boží muka uvádí v jedné vesnici Sivice, <https://is.muni.cz/th/yc9j7/BAKALARKA.pdf> str.41.

vojenském mapování⁹¹ zde stála už kolem roku 1850, byla prozíravě opravena a posloužila jako decentní pomník, propojený léty s historií místa a navíc s náboženským přesahem.⁹²

Stejným opakovaným využitím starší stavby (jako v případě minulém i se sepulkrální tematikou) je pomník padlým ve Svěpravicích [97.] (kat. ú. Horní Počernice), kdy posloužila kamenná část historizujícího hrobu z neznámého zrušeného hřbitova v Praze. K pomníku byla Zbrojovkou Brno dodána i legionářská přilba, která se ovšem do dnešních dnů nedochovala.⁹³ Do pomníku byla pouze vsazena mramorová deska se jmény padlých a pod ní vytesán nápis: „DŘÍMEJTEŽ SLADCE“, jinak zůstala náhrobní deska beze změny.

Na hřbitovech běžně užívaný litinový krucifix občané ve Stodůlkách přetvořili na decentní pomníček [98.]. Na malou plechovou desku se zlatým rámováním nechali napsat „PAMÁTKA PADLÝM“ a letopočet.

Znamení kříže také zaujímá velkou část pozdně secesního pomníku před řepským hřbitovem [99.]. Ukřížovaného Krista na kříži nahrazuje umírající holubice. Kolem kříže na do výšky se rozšiřujícím pětiúhelníku jsou zlatým písmem psána jména mrtvých a nápis „PADLÝM BRATRŘÍM“. Na odstupňovaném soklu je pak válečný letopočet.

Další ojedinělostí je i koncept uctění památky svých padlých spoluobčanů vycházející od místních obyvatel v obci Třeboradice [100.]. "Pomník" je totiž s invencí vkomponován k již stojící barokní soše sv. Václava z 18. století. Ta dostala v 19. století nový, dvakrát odstupňovaný sokl. K jeho přední spodní části byla v roce 1922 (v neděli 11. června) připevněna památeční deska se secesním festonem, nad ním vloženou žulovou deskou se jmény mrtvých a datem 28.10.1921.⁹⁴ Je vysoce pravděpodobné, že u výše jmenovaných pomníků se jednalo o krok pragmatický, nikoli však neměl odbýt úctu nebo volání místních rodin po památce na své příbuzné, zvláště pokud víme, že

⁹¹http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=2vm&map_region=ce&map_list=O_8_I, vyhledáno 15.3.2020.

⁹² Leta Páně 1916 dokazuje, že stavba byla opravena již za války a na území Prahy se jedná o jeden z nejstarších pomníků. Ten vůbec nejstarší v Evropě se nahází v Bílovicích nad Svitavou.

⁹³ <https://www.turistika.cz/mista/zapomenu-prazske-pomniky-sochy-a-krize-dil-vii-svepravice-chvaly/detail>, vyhledáno 22.3.2020.

⁹⁴ PRIX 2017, 793.

výstavba samostatného pomníku byla dosti drahá záležitost.⁹⁵ O invencích spojených s náboženskými motivy souvisí i pomník padlým na Smíchově v kostele svatého Václava [101.]. Ten nechal zhotovit kněz Jan Pauly a má podobu mramorového oltáře v jižní boční lodi. Ústředním motivem je bronzový reliéf, zobrazující smrt patrona chrámu, svatého Václava. Dílo vytvořil sochař Franta Anýž již v roce 1920, ale osazen na místo byl až roku 1927. Na oltářní desce je nápis: „*PAMÁTCE CHRABRÝCH HRDINŮ Z NAŠÍ FARNOSTI PADLÝCH VE SVĚTOVÉ VÁLCE 1914-1918, ODPOČÍŇTE V POKOJI PO BOJI!*“ Vedle oltáře jsou čtyři desky se jmény 76 mrtvých, včetně padlých v bojích o Slovensko. Naproti pomníku je podobně vyvedený pomník zesnulým duchovním z řad farnosti s motivem Ukřižování a tvoří tak protějškově pojaté oltáře.

⁹⁵ Snad kromě pomníku v kostele sv. Václava, který byl promyšleným a nákladným dílem tehdejších kvalitních umělců.

7.4. Pamětní deska

Zřejmě s prvním nápadem o pietní uctění památky padlých ve formě individuální pamětní desky přišla Společnost stříbrného rakouského kříže působící na českém území hlavně v Jižních Čechách. Ta nabádala, aby v každém kostele, jež padlý navštěvoval, byla mu umístěna obdélníková destička.⁹⁶ Takovéto masové rozšíření se ale na území Rakousko-Uherska nekonalo. V praxi se po válce pamětní desky staly nejlevnějším, specifickým komemoračním prvkem, často umístěvaným na budovách spojených s oběťmi a v Praze se jich dodnes nachází na dvacet.⁹⁷

Touto jednoduchou formou Československá obec sokolská vzpomínala na své padlé druhy v Praze a dalších městech velice často. A tak se i v dalších prostorách tělocvičných jednot nacházejí kamenné desky, často doplněné o desku druhoválečnou. Bohužel z kapacitních důvodů této práce nelze analyticky postihnout všechny dochované pamětní desky. Subjektivně jsem tedy vybral několik výtvarně zpracovaných desek a ostatní se pokusím pouze zmínit.

Pomník na márnici na zličínském hřbitově z roku kolem 1920 **[102.]** tvoří na zdi pamětní deska, zdola ho tvoří pomyslný, litinovým plůtkem vymezený, hrob a nad deskou s nápisem: „*V UPOMÍNKU PADLÝM VE SVĚTOVÉ VÁLCE 1914-1918*“ a jmény obětí, je vyobrazen vcelku neobvyklý reliéf. Ten zobrazuje věnec lipových větví v kombinaci s přilbou, šavlí, puškou a neidentifikovatelným předmětem, pamětní desku ještě rámuje ozdobná páska.⁹⁸

Zajímavě pojatou deskou je i ta z dejvické sokolovny. **[103.]** Tu zdobí po celé levé straně z profilu pojatá postava ženy oděné v draperii. Levou holou paží drží věnec, který spočíná na obdélníkové stéle. Ta obsahuje letopočet 1914-1918 a pod ním jména 11 padlých sokolských bratří. Nad ženskou rukou ještě sedí do prostoru více pojatý sokol s roztaženými křídly, držící v pařátech olivovou ratolest, symbol míru.

⁹⁶ LAVIČKA 2018, 21.

⁹⁷ Výčet pamětních desek nemusí být finální. Vzhledem k jejich povaze se mohou vyskytovat na málo přístupných či soukromých místech.

⁹⁸ Vzhledem k povaze předmětu a jeho obrysu vyčnívajícím spod přilby i nad ní je jednou z variant ruční granát. Bylo by to jediné zpodobení na území Prahy. Vyrytá datace se spíše vztahuje na márnici nebo pozdější úpravy, pamětní deska písmem spadá k roku 1920.

Autor díla, sochař **Karel Pavlík**, desku zhotovil a věnoval dejvické jednotě 25.3.1926, v den výročí čtyřiceti let jejího trvání.⁹⁹ Že sochař Pavlík byl z hlediska umělecké stánky dejvické jednoty důležitým článkem je i fakt, že byl autorem několika vlajek, praporů a sochy sokola na atikovém štítu v průčelí budovy.¹⁰⁰

Dalším z míst, kde se pamětní deska padlým vojákům nachází je budova TJ Sokol Břevnov [104.]. Leštěná kamenná deska, o rozměrech 40x60 cm, vyobrazuje taktéž ženskou postavu v drapérii s dlouhými vlajíci vlasy. Kolem poloskloněné hlavy, v dáli můžeme rozpoznat letohrádek Hvězda, čnicí z lesního porostu, opatřen stylizovanými slunečními paprsky. Vpravo vedle ženy vyrůstá štíhlá bříza. Levá spodní půlka desky obsahuje nápis: „*NA STÁLOU PAMĚŤ BRATRŮ, KTERÍ Z LÁSKY A Z PŘESVĚDČENÍ DOBROVOLNĚ POLOŽILI ŽIVOT SVŮJ ZA SVOBODU VLASTI A NÁRODA. NA STÁLOU PAMĚŤ BRATRŮ, KTERÍ PŘINUCENI PŘIPRAVENI BYLI O SVŮJ ŽIVOT V CIZÍCH SLUŽBÁCH. SOKOL BŘEVNOV 1921*“ Ze tří čtvrtin je poté deska orámovaná dekorem z lipových listů.

Článek z 30.10.1926 z Lidových novin píše o slavnostním odhalení pomníku legionáři Ladislavu Teichmanovi k výročí vzniku republiky o dva dny dříve následující: "Žulový památník zasazen na čestném pracovním místě jednoty na dostavěném letním cvičišti v Heroldových sadech".¹⁰¹ Tato deska se s největší pravděpodobností nedochovala, neboť na fasádě vršovického sokola [105.] je velká kamenná deska připomínající oběti obou světových válek. Pro nás zajímavá je část s lety 1914-1918 čítající "pouze" Lumíra Březovského a v novinách zmiňovaného Ladislava Teichmana, u obou dodatek - francouzský legionář. Po výčtu obětí 2. světové války je v rohu datum: „8.V.1945“.

I deska Sokolů Smíchov I a Smíchov II. [106. a 107.] s ještě secesním písmem a minimalistickou linkou představuje určitou výtvarnou úroveň. Deska je vyvedena z červeného mramoru. Z červeného mramoru je též košířský Sokol, kde [108.] podlouhlá deska s textem: „*PAMÁTCE BRATRŮ PADLÝCH VE SVĚTOVÉ VÁLCE*:" je krom 18 jmen bez dekoru. Další deska s nápisem: „*NAŠÍM PADLÝM BRATRŮM 1914-*

⁹⁹ <https://www.sokoldejvice.cz/o-nas/historie?w=1440>, vyhledáno 10.1.2020.

¹⁰⁰ Původní socha sokola se nedochovala, v 2. polovině 20. let byla celá římsa i s výzdobou zbourána, průčelí bylo nahrazeno menší odlišnou sochou.

¹⁰¹ <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:cca0d1d0-7839-11e7-94b3-005056825209>, vyhledáno 13.1.2020.

1918" a šesti jmény se nachází na budově TJ Sokol Strašnice [109.] na levé straně u vchodu. Kombinaci dvou materiálů pak tvoří pamětní deska v budově Sokola na Korunovačnické ulici [110.], kdy podklad je opět z červeného leštěného kamene, na něm je kovový reliéf dravce-sokola s křídly vztaženými vzhůru. V pařátech drží kromě ratolesti i nápisovou pásku: 1914-18-19 „BRATŘÍM, KTEŘÍ Z LÁSKY K NÁRODU VLASTI A SVOBODĚ OBĚTOVALI ŽIVOTY“. Pod ní otevřená kniha se jmény padlých (celkem 27). Vedle se nachází ještě menší deska s oběťmi z let 1939-1945 variující otevřenou knihu. Obě díla vpravo dole signována **GABRIEL**.¹⁰²

Nejen legionáři vzpomínali na své padlé kamarády. Na centrálním vojenském hřbitově v Praze na Olšanech jsou dvě desky připomínající oběť mužů ve zbraní. Prvním je pamětní deska příslušníkům 102. benešovského pluku [111.] s reliéfy křížů, na kterých jsou vypsána bojiště útvaru, pod ní lipová ratolest a stylizovaná páska s nápisem: „1914-1919 KAMARÁDI 102. VZPOMÍNÁJÍ“. Tou druhou je v roce 2015 odhalená deska na počest padlým z 8. pražského pluku [112.]. Jedná se o nejnovější pamětní desku připomínající 1. světovou válku.

Další desky se vyskytují na okrajích Prahy, dvě v Uhříněvsi, v bývalém Legionářském domě čp.32, zrušeném 1956 [113.]¹⁰³ a v nedalekém uhříněvském muzeu [114.]. Dále také v Jinonicích [115.], ve škole na Chodově [116.], Suchdole [117.], Modřanech [118.], Radotíně [119.], Karlíně [120.], nebo ve Velké Chuchli [121.], v areálu SK Aritma [122.] a v Miškovcích [123.] na hasičské zbrojnici.

¹⁰² http://numismatika.cz/web/Plastika/D117_Katalog/117kat1701.htm položka 1713. na sokolském odznaku téže jednoty je stejný podpis GABRIEL. S největší pravděpodobností se jedná o J. Gabriela-kamenosochaře z Prahy VII. V úvaze je taktéž malíř a sochař Karel Gabriel (1884-1966), který vytvořil několik pomníků 1.světové války na jihu Čech.

¹⁰³ PRIX 2017, 819

7.5. Zrušené/nedochované pomníky

Poslední kapitolu z typologického hlediska neuchopitelnou, ale realizacemi důležitou, tvoří šest pomníků, o kterých je známo, že byly většinou během německé okupace zničeny. Nespojují je tedy žádné společné formální znaky, ale nešťastný, byť někdy nevyhnutelný osud. Fotodokumentace staveb byla pochopitelně čerpána ze sekundárních pramenů, pokud vůbec bylo možné ji někde najít.

Onomu ideologickému ikonoklasmu v protektorátní Praze neušel ani pomyslný nejvyšší pomník „*Praha svým vítězným synům*“ na Praze 2. Do této kapitoly ale nakonec nebyl zařazen, protože byl úspěšně po r.1989 dle předlohy znovu postaven a zařazen je v příslušné kategorii výše. Stejně tak jsem učinil u pomníku hlubočepského.

Zajímavý osud, spojený s úctou padlým, má prostor kolem budovy Elektrických Podniků (dále jen EP) u dnešní stanice metra Vltavská. Před budovou, zbudovanou mezi lety 1927-1935, se po počátečních peripetiích a dohadech, kam pomník umístit, rozhodlo o prostranství venkovního schodiště vedoucího do budovy. V dubnu 1935 se umělecký poradce Hlavního města Prahy vyjádřil takto:

„Zvenčí u hlavního vchodu do hally jsou umístěny po stranách schodiště dva mohutné podstavce, které přímo vybízejí, aby na nich byla umístěna nějaká plastika a oživila klidné linie a plochy budovy,“ napsal Šaloun správní radě. „Zde by bylo možno na jednom podstavci umístiti památník padlým, ovšem v podobě glorifikace a na druhém podstavci rozmach současné práce, vyrostlé z obětí těch, kteří položili život pro lepší budoucnost své vlasti.“¹⁰⁴

Koncem téhož roku byla vyhlášena anonymní umělecká soutěž. V porotě kromě zástupců vedení EP byly i významné osobnosti výtvarného světa, a to profesori Jakub Obrovský z Akademie výtvarných umění, historik umění Antonín Matějček, akademičtí sochaři Ladislav Kofránek a již zmiňovaný Ladislav Šaloun. Složení poroty bylo tedy opravdu odborné, je vidno, že EP opravdu chtěly pro svou novou budovu kvalitní dílo. Ke 28.10. 1935 vyhlásila správní rada EP veřejnou soutěž na návrh sousoší, o pár dní později ji i otisklo několik republikových deníků. Po uplynutí více než půlroční lhůty se sešlo na 28 návrhů, tedy skoro 60 modelů soch. Vítězný návrh označený heslem "E 33"

¹⁰⁴ https://www.metroweb.cz/dp-kontakt/2005/11_2005.pdf, vyhledáno 22.12.2019.

patřil sochaři **Jiřímu Ducháčkovi** z Prahy 7.¹⁰⁵ Informace o dalším dění jsou však skoupé. Ducháček po dohodě s vedením EP vytvořil modely soch 3,7 metrů vysoké. Hmotnost hotových soch měla být asi 800 kg a vytvořeny měly být z bronzu. Dohodlo se též upravení hlavního schodiště a soklů k sochám. K tomu došlo o dva roky později, v roce 1938 a vypracovaná žádost putovala na magistrát, kde byla schválena. Dochovalo se několik fotografií modelů soch v měřítku 1:1 a existují i celkem vzácné fotografie průčelí budovy i s osazenými sochami [123.].

Ačkoliv program soch byl dán již na počátku, tedy spojení uctění památky padlých zaměstnanců EP a na straně druhé vyzdvihnout průmysl a pokrok, socha vlevo od vchodu představuje dělníka v pracovním oděvu, držící se továrního zařízení - alegorii elektřiny, kdežto druhá postava nahého mladíka s atributy transportu alegorii dopravy. Jak ale tyto sochy měly dále rozvíjet koncept piety padlých kolegů opravdu není známo.

A proč vzácné? Bohužel si druhá světová válka vybrala jednu ze svých daní i na těchto sochách. Na území protektorátu probíhaly velké rekvizice zvonů a soch pro další válečnou výrobu.¹⁰⁶ Sousoší tak zřejmě vydrželo pouze pár let, než bylo zabaveno a roztaveno.

Snad ještě zajímavější je přítomnost dvou monumentálních nástěnných pomníků padlým z 1. a 2. světové války. V propagační knize z roku 1935, vydané k dostavbě budovy EP, není o pomníku z 1. světové války ani zmínka, stejně tak o budoucím Ducháčkově sousoší. Je tady pravděpodobné, že pomníky uvnitř budovy vznikly logicky po 2. světové válce, snad i jako pomyslný revanš za zrekvírované pietní sousoší.

Samotný pomník [124.] tvoří kamenné bloky a zaujímá plochu ve výklenku zdi o ploše cca 4x3m. Dolní okraj tvoří pás střídajících se ratolestí a mečů, na pravé straně kontra-reliéfními křivkami stylizovaná ženská hlava s rameny. Naproti ní je umístěn jakýsi kovový odlitek ve tvaru konvexní čočky s vystupujícím háčkem s nápisem:

¹⁰⁵ <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:f2df6958-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:6cf592c1-435f-11dd-b505-00145e5790ea> vyhledáno 22.12.2019.

¹⁰⁶ O tématu zabavování zvonů v 1. světové válce např. VÁCHA — 2014 Petr: Vácha: Rekvizice zvonů v Čechách v 1. světové válce. In: Zprávy památkové péče. Praha, 74, 2014, 310–31. O obdobných ztrátách z válečných 40. let např.: WIRTH/SUDEK — 1946. Zdeněk WIRTH / Josef SUDEK: Pražský kalendář 1946. Kulturní ztráty Prahy 1939–1945, Praha, 1945 nebo http://pamatky.bcb.cz/zvony/Rekvizice-ceskych-zvonu-za-2-svetove-valky?fbclid=IwAR1m4Dce7JaT6_Qfj5agXHPg4t-L2D6DpyZNMShNiYiPosVvJHJOVqNqzew, vyhledáno 10.12.2019.

„ZDE JE ULOŽENA PRSTĚ Z BOJIŠŤ A JMÉNA PADLÝCH“. Mezi reliéfem a kovovým štítem je pak datum 1914-1918 a okolo vypsána bojiště spojená s československými legiemi. Hořejšek ohraničuje nápis: "PAMÁTCE TĚCH Z NAŠICH ŘAD KTERÍ PADLI PRO BLAHO VLASTI".

Forma pomníku v souvislosti s její funkcí nemá v Praze obdoby. Svou vizuální podobou a způsobem provedení - vtesané linie tvořící ženinu tvář z profilu - je spíše výsadou počínajícího socialistického realismu a "poúnorové" sochařské produkce. V té době vznikající druhoválečné pomníky by tuto stylizaci mohly nést.

Podobný osud jako výše zmíněné sousoší v budově EP, čekal i další prvoválečný pomník na území Prahy, konkrétně na Praze 4-Spořilově [125.]. I zde stál pomník, jež nenávratně zmizel v temném období protektorátním. V tehdejší nově zbudované moderní čtvrti na Roztylském náměstí se před funkcionalistickým kostelem sv. Anežky tyčil výrazný pomník bitvy u Zborova, československého legionáře v útočné pozici.

Pomník byl odlit v Blanenských slévárnách podle vzoru o několik let mladší předlohy.¹⁰⁷ Tu vytvořili vojáci 41. pěší divize Václav Zunt a Vojtěch Holub jako připomínku bojů 41. divize v Haliči. K výrobě použili materiál k výstavbě hraničního opevnění - železo, ostnatý drát a beton.¹⁰⁸

Autorem spořilovského vojáka byl sám legionář **Karel Babka**. Osobně se bitvy u Zborova účastnil a inspirovala jej k užití vojáka legionáře, jako hrdinného a jediného správného postoje k válečným událostem. Odstraněn byl pár let po svém vztyčení, v roce 1940, i přesto, že se za jeho ponechání přimlouval Ladislav Šaloun.¹⁰⁹

Stejný osud jako spořilovského odhodlaného legionáře potkal i pomník plukovníka Josefa Jiřího Švece [127.]. Ten, vytvořen jmenovcem **Otakarem Švecem** za pomoci architekta **Bedřicha Feuersteina** roku 1934¹¹⁰, na svém místě stanul pouze na pár let. Němci byl odvezen do Říše k roztavení na materiál, odkud se po válce socha vrátila, aby byla znovu, tentokrát nadobro, zničena komunisty. Pomník byl tvořen vysokým

¹⁰⁷ V Blansku se stále jeden odlitek této sochy nachází, viz Obrazová příloha č. 126.

¹⁰⁸ HROMÁDKA 2015 — Tomáš HROMÁDKA: Po stopách spořilovských legonářů. Praha 2015, 70.

¹⁰⁹ Tamtéž, 98

¹¹⁰ <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:10f90d50-16b2-11dd-84f2-000d606f5dc6?page=uuid:cbd3bdb0-122e-11dd-8b45-000d606f5dc6>, vyhledáno 5.6.2020.

kamenným soklem a bronzovou sochou legionáře v přehozeném kabátu, v ose před bývalými zeměbranceckými Rakousko-Uherskými kasárnami, se tyčil jako proklamace správného, hrdinného českého vojevůdce hodného následování. Pohledem směřoval k Pražskému hradu.

O nedochovaném pomníku v Karlíně jsou dvě novinové zprávy. První, ze 17. července, o tom, že ještě téhož roku (1928) má být postaven pomník obětem v Karlíně na Riegerově náměstí, dnešním Lyčkově náměstí.¹¹¹ Pomník se toho roku opravdu dostavěl. Ke zprávě z 22.10.1928 se píše, že byl za početného shromáždění obyvatel slavnostně odhalen pomník padlým karlínským občanům.¹¹² O podobě pomníku ale informace chybí, snad jen to, že byl z hořického pískovce a autory byli architekt **Josef Sachař** a sochař **J. Březka**. Stejně tak nevíme, jak a kdy byl zrušen nebo zničen.

Podobu michelského pomníku stávajícího u kostela narození p. Marie přesně neznáme. Z dochované pohlednice pouze víme, že na vysokém soklu stávalo sousoší s polonahým resem držícím prapor-českou vlajku, doprovázen byl lvem **[128.]**. Tento pomník také bohužel nešel říšským cenzorům a byl zničen. Na jeho místě po 2. světové válce vznikl nový pomník obou válek. Odkaz na ten první je pouze vzpomenut na mramorové desce **[129.]**.

Za zmínku stojí i pomník, jenž stával v Jiráskových sadech. Postaven byl v roce 1927 a jeho podobu se zatím zjistit nepodařilo.¹¹³ Vzhledem k tomu, že jeho poloha byla před nově zbudovanou Sokolovnou z let 1924-25, je nanejvýše jasná ideologická rovina pomníku a s tím i související téma - oslava legionářství a zpodobení vlastenectví. Socha byla bohužel v 50. letech odstraněna a nahrazena době odpovídajícím sousoším Osvobození. Ani to ovšem nepřechkalo další změnu režimu a po jeho odstranění r. 1990 byla využita část schodiště a členění a vznikl zde v roce 1997 pomník tří odbojů od **Františka Novotného** a **Jaroslava Suchana**. Tento pomník s vročením 1914-1918 **[130.]** tak zahrnuje i vzpomínku na první světovou válku, ovšem ideově tíhne znovu k odboji a legiím. Asi posledním pražským příkladem odstraněného pietního místa je

¹¹¹ <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:c3822a45-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:5082b3d0-435f-11dd-b505-00145e5790ea&fulltext=pomn%C3%ADk%20padl%C3%ADm> vyhledáno 12.9.2019.

¹¹² <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:5f8521a0-8cb2-11dc-afaf-000d606f5dc6?page=uuid:a56c3e30-8ca1-11dc-b10a-000d606f5dc6>, vyhledáno 12.9.2019.

V novinovém článku je špatně citovaný autor architekt Josef Sakař.

¹¹³ <http://www.pametnimista.usd.cas.cz/praha-4-pomnik-tri-odboju/>, vyhledáno 5.6.2020.

ruzyňský pomník legionářům [131.]. Ten stával před hlavní budovou dělostřeleckých kasáren, dokončených v roce 1924. Z pár dochovaných fotografií pomníku lze vyčíst datum výstavby - srpen 1927. Samotný kamenný pomník sestával z širokého obdélníkového soklu a na něm několikametrového hranolového sloupu. Na přední straně je reliéfně pojatý voják z ruských legií, na sobě má vojenský kabát, čepici kapitánku (jinak také nazývána „masaryčka“ pro její oblibu u prezidenta Masaryka) v pravé, zdvihnuté ruce drží prapor totožného tvaru, jaký užívali husité ve středověku. Užití husitské symboliky není vůbec náhodné, právě v kasárnách sídlící 1. dělostřelecký pluk byl pojmenován "Jana Žižky z Trocnova". Pod vojákem je pamětní text padlým dělostřelcům.

Doba odstranění pomníku není známa, ovšem fakt, že za protektorátu v kasárnách sídlily jednotky Wehrmachtu, který se pro československou armádu jedním z tragických míst¹¹⁴ značí, že byl zničen někdy kolem roku 1940.

¹¹⁴ V jízdnárnách ruzyňských kasáren došlo za Protektorátu Čechy a Morava k popravám představitelům domácího odboje a generálů československé armády.

8. Stav pomníků a jejich současná podoba

Jako součást této práce považuji za vhodné sepsat alespoň krátkou zprávu o stavu prozkoumaných pomníků. V dobách svého vzniku stály tisíce těchto sochařských děl na náměstích, návších, hřbitovech a dalších, s tehdejším urbanistickým citem, vybraných místech. Následkem všemožných čilých stavebních aktivit posledních padesáti let bud' ztrácejí na důležitosti daných míst nebo jsou vytrhávány ze svých původně společensko-urbanistických konceptů. Do všech děl se samozřejmě bez rozdílu na památku Čechů či Němců zakousl „zub času“ a tak skoro stoleté působení v krajině se na jejich stavu podepsalo. V současné době jsou na území Prahy jako samostatné dílo chráněné typem ochrany *kulturní památka* dva prvoválečné pomníky. Jsou jimi: pomník obětem na Ořechovce v pražských Střešovicích¹¹⁵ a jako druhý zbraslavský monumentální pomník obětem války.¹¹⁶ Toto číslo ale nelze brát jako konečné, neboť minimálně další tři pomníky jsou vedeny jako součást památkově chráněných celků Novoměstské jezuitské koleje s přílehlým kostelem sv. Ignáce na Karlově náměstí¹¹⁷, areálu Pražského hradu nebo jako součást vnitřního inventáře kostela sv. Václava na Smíchově (*viz č. 101*)

Naproti tomu pomníků ze stejné kategorie týkajících se druhé světové války a mající status kulturní památky je šest, z nichž většina jsou sériově vyrobené pomníky Rudé armádě.¹¹⁸ Z hlediska sochařského je nepochybně nejhodnotnějším pomník *Sbratření* od Karla Pokorného z roku 1947.

Co se týče stavu pražských pomníků zmiňovaných v této práci, je, pokud lze zobecnovat, jejich stav ve většině případů dobrý. Největší měrou se určitě stal jubilejní rok 2018, kdy si republika připomínala stoleté výročí konce Velké války a v první řadě vznik samostatné Československé republiky.

Samostatnou kapitolou budiž výše zmiňované pomníky vedené jako kulturní památky (nebo jejich součást, č. 30) Střešovický „zasažený voják“ a zbraslavský

¹¹⁵ kat. č.: 1865132235, <https://www.pamatkovykatalog.cz/pomnik-obetem-1-svet-valky-13239426>, vyhledáno 22.6.2020.

¹¹⁶ kat. č.: 1000156936, <https://www.pamatkovykatalog.cz/pomnik-padlym-13736497>, vyhledáno 22.6.2020.

¹¹⁷ kat. č.: 1000159896, <https://www.pamatkovykatalog.cz/novomestska-jezuitska-kolej-s-kostelem-sv-ignace-15464966>, vyhledáno 22.6.2020.

¹¹⁸ Tyto jednoduché typizované pomníky sestávající z vysokého hranolu vycházejícího z pěticípé hvězdy se nacházejí např. v Suchdole, Liboci, Ďáblicích.

pomník byly oba v roce 2018 úspěšně restaurovány. Celkové výdaje druhého jmenovaného lehce přesáhly 2 miliony korun českých.¹¹⁹ Obelisk ve dvoře nemocnice se podařilo dokončit až pár měsíců po stoletém výročí republiky. Nutno dodat, že jeho stav byl před několika lety velice špatný, a právem se po několika letech od prohlášení památkou (2010) dočkal restaurací zadostiučinění.

V roce 2018 se na většině pomníků objevily nejen věnce položené v rámci pietních oslav, ale i další lokální pomníčky byly s pomocí městských částí obnoveny; Holyně (2018), Lysolaje (2018), viditelně zrestaurovaný je i pomník ve Svémyslicích, v Nuslích nebo v Libuši.

Druhým měřítkem se může stávat i umělecká kvalita pomníků. Je logické, že zrak je nejčastěji upřen na sochařské nebo architektonické prvky pomníku. Postavy vytesané z pískovce nebo modelované z umělého kamene podlehnou přírodním vlivům snadněji než žulové kvádry, nebo neopracované kamenné bloky. Je otázkou, do jaké míry se patinou (rozuměno přirozenými vlivy, nikoliv vandalstvím, či zanedbáním okolí) zašlé pomníky stávají jakýmiisí svědky času a stálými mementy proč byly stavěny a kdy je jejich stav tak nereprezentativní, že je potřeba rozsáhlých restaurací.

Je tedy dobré se zamyslet, jak dalece budou prvoválečné pomníky do budoucna vnímány širokou společností nebo činiteli územních samospráv. Zda vlna zájmu a následná snaha o rehabilitaci kamenných svědků času vyvolaná jubilejním výročím nebyla pouhým efemérním obdobím. O snaze připomínat si místa paměti a pěstovat kult vzpomínání s pietními akty svědčí i fakt, že se jich každoročně účastní děti z místních škol na území Prahy 20 (Horní Počernice, Chvaly, Svémyslice)¹²⁰

¹¹⁹ <http://www.mc-zbraslav.cz/o-mestske-casti/projekty-mestske-casti/restaurovani-pomniku-na-zbraslavskem-namesti/>, vyhledáno 12.3.2020.

¹²⁰ <http://ezpravodaj.pocernice.cz/kvetnove-kladeni-venecu-na-pietnich-mistech-mesta/>, otázka do jaké míry je vhodné klást věnce k několika prvoválečným pomníkům v květnu, kdy tento měsíc je spojen s oslavami konce druhé světové války.

9. Závěr

Předkládaná bakalářská práce se zabývala pomníky z první světové války na území dnešní Prahy. Její snahou bylo pokusit se lokalizovat všechny pomníky, a to včetně pamětních desek a pokusit se o jejich typologii na základě architektonických prvků - umělecké a sochařské složky. Zahrnuty byly pomníky jak lokálního významu, tak i státem financované projekty.

V otázce sochařských témat se na pomnících nejčastěji vyskytují ženy, lamentující nad zmařenými osudy svých manželů, synů, milých. V druhém případě ženu doprovází dítě, i více potomků. Obraz celé rodiny se vyskytuje pouze v jednom případě (Nebušice) a motiv loučení otce-vojáka v plné polní není zaznamenán ani jednou. To je rozdíl od celorepublikové produkce velmi specifický úkaz a je svým způsobem unikátní.

Zvířata spojená s nově vzniklou republikou, tedy lev a orel jsou čtým tématem, buď jako solitérní socha, nebo jako doplňující sousoší s legionářem, či k architektonickému prvku (obelisk, stéla). Druhou kategorií byly pomníky, kde převládala složka architektonická. Jako nejčastější se ukázaly pomníky ve formě obelisku a stély, v několika případech jako mohyly, menhiry.

Pomníky se sakrální tematikou, na rozdíl od četné produkce v příhraničních oblastech, nebyly vůbec častým motivem. Možným důvodem byly národnostní a demografické poměry a s tím spojená silnější spiritualita obyvatel vesnic i měst. Příkladem budiž již zmiňovaná Boží muka konvertovaná na pomník v Řeporyjích, který zcela samozřejmě pracuje s kontinuitou katolického cítění a Kristovy oběti v souvislosti s připomínkou válečných padlých, jakkoli bylo toto řešení jistě motivováno i pragmaticky v rámci omezení nákladů. Stěží si lze takový postup představit u pražského městského prvorepublikového pomníku, kde by se tento pragmatismus projevil spíše v podobě užití geometrických žulových bloků, subtilní stély či zřízení pamětní desky. V otázce objednavatelů se nejčastěji prosadily iniciativy všemožných spolků, speciálně zřizovaných výborů (Výbor pro postavení pomníku Zbraslav, Výbor ku postavení památníku padlým vojínům hostivařským) v místech se silným zastoupením přeživších bojovníků to byla hlavně Československá obec legionářská, v případě pamětních desek, a jejich provázanosti na oblastní tělovýchovné jednoty,

hrála nejdůležitější roli prvorepubliková organizace Sokol (Karlín, Letná, Břevnov, Smíchov). Je ale možné se setkat i s komemorací padlých z řad určité farnosti, kdy objednavateli byli sami věřící, ve většině případů pozůstalí rodinní příslušníci (Jinonice, Zličín). Nemalý podíl mají v první republice nově vznikající sdružení a spolky (spolek Žižka, řemeslnická jednota v Ruzyni, Svornost Zličín, občanská a vzájemně se podporující jednota Praha- Jinonice) a korporace (Sdružené korporace libocké, Spojené korporace v Ďáblicích), které podpůrnými činnostmi (divadlo, taneční zábavy, prodej upomínkových předmětů, donace občanů) získávaly na potřebný pomník peníze. Stavba takových pomníků byla pro občany sídelních území důležitá, proto se při odhalování setkáváme s velkolepými oslavami a doprovodnými programy. Z toho vyplývá, že ačkoliv nový stát apeloval při tvorbě pomníků na témata legionářská, vlastenecká, jejich plošnou výstavbu nijak neinicioval, hybnou silou byla právě společnost obyvatel, která považovala za svou morální povinnost uctění památky svých nejbližších. Tak se v mnoha případech stavěly pomníky nezatížené poválečnou euforií, ale často měly téma truchlivé (osiřelá matka s dítětem, smutná dívka, žena). Koncem 20. let se v menších sídelních celcích objevují pomníky bez sochařské složky, geometrického tvarosloví, svou skladbou vážící se k tradiční hřbitovní architektuře, a to i materiálně (žula, mramor).

S tím je spojená i problematika umělecké kvality. Pokud odhlédneme od státem řízených pomníku (Monolit na Pražském hradě a obelisk Pod Emauzy, reliéf v katedrále sv. Víta), na kterých se podíleli nejvýznamnější umělci doby - Josip Plečnik, Josef Mařatka, Jan Štursa, Karel Pokorný, tvůrci menších koncepcí a sochařské výzdoby byly nejčastěji méně známí sochaři a řemeslníci.

Poslední kategorie v rámci typologie se pokusila dohledat i ty pomníky, které do dnešní doby nepřežily a staly se terčem cíleného ničení, především z ideologických pohnutek. Takových případů se v Praze vyskytlo několik a nejsou tak výjimkou. V rámci celé republiky se tato praxe objevovala jak po koncích obou válek, tak i s pozdějším komunistickým režimem.

Za nejpřínosnější považuji současné zachycení stavů pomníků, nejen jejich uměleckou kvalitu a typiku námětů, ale i proměnu jejich okolí, necelých sto let po jejich vzniku. Takto ucelený soubor může být nadále využit v dalším bádání v rámci historie,

militaristního umění, vazeb lokálních kamenosochařských dílen nebo jako pomocná práce pro sepulkrální architekturu.

10. Seznam literatury

Monografie

BERANOVÁ/BRUŽEŇÁK/KÁRNÍK/MACKE/VYČÍCHLO 2018 — Romana BERANOVÁ / Vladimír BRUŽEŇÁK / Tomáš KÁRNÍK / Josef MACKE / Jaroslav VYČÍCHLO: Stopy Velké války: Pomníky 1. světové války a zajatecké tábory na zemi dnešního Karlovarského kraje. Sokolov 2018

BOŘECKÝ 2014 — Jindřich BOŘECKÝ (ed.): Cesty ke svobodě. Společnost, válka, umění 1914-1918. Praha 2014

DĚJEV 1937 — Platon DĚJEV: Výtvarníci legionáři. Praha 1937

DOSTÁL/ČERNÝ 2007 — Tomáš DOSTÁL / Zbyněk ČERNÝ: Bolest v kameni: Pomníky vojákům z chebských jednotek padlým v první světové válce. Cheb 2007

DVOŘÁK 1920 — Vilém DVOŘÁK: Památníky obětí války a našeho osvobození. Praha 1920

HLAVAČKA/BOLOM-KOTARI/ŠIMON 2014 — Milan HLAVAČKA / Sixuts BOLOM-KOTARI / Patrik ŠIMON: V zákopech myslí. Život, víra a umění na prahu Velké války. Praha 2014

HOJDA/POKORNÝ 1996 — Zdeněk HOJDA / Jiří POKORNÝ: Pomníky a zapomínky. Praha 1996

HROMÁDKA 2015 — Tomáš HROMÁDKA: Po stopách spořilovských legonářů. Praha 2015

KESSLER 2017 — Vojtěch KESSLER: Paměť v kameni. Druhý život válečných pomníků. Praha 2017

KRŮTA/BEDNAŘÍK 2006 — Václav KRŮTA / Tomáš BEDNAŘÍK: Osudy v kameni. Soupis pomníků, památníků a pamětních desek obětem 1. a 2. světové války na Rakovnicku. Rakovník 2006

- LAHODA 1998 — Vojtěch LAHODA: Dějiny českého výtvarného umění 1890/1938 (IV/1). Praha 1998
- LAHODA 1998b — Vojtěch LAHODA: Dějiny českého výtvarného umění 1890/1938 (IV/2). Praha 1998
- LAVIČKA 2018 — Roman LAVIČKA / Jakub DROZDA / Martin GAŽI / Jarmila HANSOVÁ / Ludmila OURODOVÁ-HRONKOVÁ / Daniel ŠNEJD: Pomníky Velké války na jihu Čech. České Budějovice 2018
- LUKEŠ/PRELOVŠEK/VALENTA 1996 — Zdeněk LUKEŠ / Damjan PRELOVŠEK / Tomáš VALENTA: Josip Plečnik, architekt Pražského hradu. Praha 1996
- MEDEK 1928 — Rudolf MEDEK: K vítězné svobodě 1914-1918-1928. Praha 1928
- POCHE 1978 — Emanuel POCHE (ed.): Praha našeho věku. Praha 1978
- PRAHL 2005 — Roman PRAHL: Umění náhrobku v českých zemích let 1780-1830. Praha 2005
- PRIX 2017 — Dalibor PRIX: Umělecké památky Prahy: Velká Praha, 1. M / U. Praha 2017
- PRIX 2017 — Dalibor PRIX: Umělecké památky Prahy: Velká Praha, 2. V / Ž. Praha 2017
- ULRYCH 2016 — David ULRYCH: Památníky obětem první světové války na Novopacku (Bakalářská práce na Filozofické fakultě na Univerzitě Hradec Králové) Hradec Králové 2016
- TRATINA/VELFL 2017 — Václav TRATINA / Josef VELFL: Pomníky a památníky světových válek na Příbramsku. Příbram 2017
- VÁCHAL 1996 — Josef VÁCHAL: Malíř na frontě: Soča a Itálie 1917-18. Lytomišl 1996
- VAŠUTOVÁ 2009 — Petra VAŠUTOVÁ: Tradice památníků padlých vojáků v první světové válce (na příkladu okresu Brno-venkov) (Bakalářská práce na Filozofické fakultě na Masarykově Univerzitě) Brno 2009

VÍTKOVÁ 2012 — Martina VÍTKOVÁ (ed.): Česká meziválečná plastika ze sbírek Galerie moderního umění Hradce Králové (kat. výst.). Hradec Králové 2012

VLČEK 2000 — Pavel VLČEK: Umělecké památky Prahy: Pražský hrad a Hradčany. Praha 2000

VLČEK (ed.) 2005 — Tomáš VLČEK: Sloup, váza, obelisk. Praha 2005

VLČEK 2012 — Pavel VLČEK: Umělecké památky Prahy: Velká Praha, A / L. Praha 2012

WITTLICH 1978 — Petr WITTLICH: České sochařství XX. století. Praha 1978

Články

BLAŽEK 2014 — Viktor BLAŽEK: Meziválečná pomníková tvorba na Jičínsku a odkaz architekta Václava Weinzettla. In: Zprávy památkové péče 74, 2014

SKŘEBSKÁ 2014 — Renata SKŘEBSKÁ: Umění ve válce, válka v umění. In: Zprávy památkové péče 74, 2014

11. Seznam vyobrazení

1. Paříž, pomník padlým pro Pére Lachaise, 1934, Karel Dvořák. Reprodukce z: WITTLICH — 1978, 155
2. Praha 1-Nové Město, návrhy reliéfů pro Legiobanku, 1922-23, Jan Štursa. Reprodukce z: MEDEK 1928, 453 a 454
3. Praha 1-Nové Město, *Návrat Legií*, 1921, Otto Gutfreund. Reprodukce z: WITTLICH 1978, 131
4. *Raněný*, 1921, Jan Štursa. Reprodukce z: MEDEK 1928, 452
5. Ex libris, ??, Josef Váchal, Reprodukce z: VÁCHAL 1996, 8
6. Propagační legionářské plakáty, Vojtěch Preissig, , 1916-18. Reprodukce z: MEDEK 1928, 458
7. Praha-Radlice, pomník padlým, kolem 1920. Archiv autora
8. Praha-Klukovice, pomník padlým, 1925. Archiv autora
9. Praha-Klukovice, detail lva s okovy, 1925. Archiv autora
10. Praha-Malešice, pomník padlým, 20. léta 20. století. Archiv autora
11. Praha-Řáblice, pomník padlým, 1920. Archiv autora
12. Praha-Střešovice, pomník padlým, 1925. Archiv autora
13. Praha-Olšany, pomník padlým, 1927. Archiv autora
14. Praha-Holyně, pomník padlým, kolem roku 1920. Archiv autora
15. Praha-Lochkov, pomník padlým, kolem 1920. Archiv autora
16. Praha-Radotín, pomník padlým, 1921. Archiv autora
17. Praha-Radotín (Cikánka), pomník padlým, 1. polovina 20. let 20. století
18. Praha-Petrovice, pomník padlým, 1922. Archiv autora
19. Praha-Přední Kopanina, pomník padlým, 20. léta 20. století. Archiv autora
20. Praha-Záběhllice, pomník padlým, 20. léta 20. století. Archiv autora
21. Praha-Velká Chuchle, pomník padlým, kolem 1925. Archiv autora
22. Praha-Lipence, pomník padlým, kolem 1920. Arhiv autora
23. Praha-Štěrboholy, pomník padlým, 30. léta 20. století. Archiv autora
24. Praha-Benice, pomník padlým, kolem 1930. Archiv autora
25. Praha 2, Náměstí Pod Emauzy, pomník padlým, 1932. Archiv autora
26. Praha 2, Náměstí Pod Emauzy, detail sousoší pomníku padlým, 1932. Archiv autora

27. Praha-Hradčany, pomník padlým, 1928. Archiv autora
28. Návrh Plečnikova obelisku. Dostupné z: <http://www.progetto.cz/lobelisco-di-plecnik-nel-castello-di-praga/?lang=it>
29. Návrh Štursovy plastiky na vrchol obelisku. Reprodukce z:
LUKEŠ/PRELOVŠEK/Valenta 1996, 293
30. Praha 2. Karlovo náměstí, pomník padlým, 1918. Archiv autora
31. Praha 2, Karlovo náměstí, detail sochy samaritána, 1918. Archiv autora
32. Praha-Trója, pomník padlým, 1. pol. 20.let 20. stol. Archiv autora
33. Praha-Nedvězí, pomník padlým, 20. léta 20. století. Archiv autora
34. Praha-Hostivař, pomník padlým, kolem 1920. Archiv autora
35. Praha-Dubeč, pomník padlým, kolem 1920. Archiv autora
36. Praha-Královice, pomník padlým, kolem 1925. Archiv autora
37. Praha-Libuš, pomník padlým, 1924. Archiv autora
38. Praha-Jinonice, pomník padlým, kolem 1920. Archiv autora
39. Praha-Jinonice, detail podobenek na pomníku, kolem 1920. Archiv autora
40. Praha-Ruzyně, pomník padlým, 1920. Archiv autora
41. Praha-Točná, pomník padlým, 1. polovina 20. let 20. století. Archiv autora
42. Praha-Krč, pomník padlým, 1933. Archiv autora
43. Praha-Střížkov, pomník padlým, 1929. Archiv autora
44. Praha-Újezd u Průhonic, pomník padlým, 20. léta 20. století. Archiv autora
45. Praha-Stodůlky, pomník padlým, kolem 1930. Archiv autora
46. Praha-Písnice, pomník padlým, 1922. Archiv autora
47. Praha-Hrdlořezy, pomník padlým, kolem 1920. Archiv autora
48. Praha-Letňany, pomník padlým, kolem 1930. Archiv autora
49. Praha-Křeslice, pomník padlým, 1922. Archiv autora
50. Praha-Březiněves, pomník padlým, 1936. Archiv autora
51. Praha-Dolní Chabry, pomník padlým, kolem 1925. Autor CEVH
52. Praha-Uhřetěves, pomník padlým, kolem 1925. Archiv autora
53. Praha-Zbraslav, pomník padlým, 1928. Archiv autora
54. Praha-Zbraslav, detail svobody, pomník padlým, 1928. Archiv autora
55. Praha-Chodov, pomník padlým, kolem 1925. Archiv autora
56. Praha-Šeberov, pomník padlým, 1921. Archiv autora
57. Praha-Podolí, pomník padlým, kolem 1930. Archiv autora
58. Praha-Dolní Počernice, pomník padlým, 1925. Archiv autora

59. Praha-Satalice, pomník padlým, 1.polovina 20. let 20. století. Archiv autora
60. Praha-Třebonice, pomník padlým, 1924-25. Archiv autora
61. Praha-Horní Počernice, pomník padlým, 1921. Archiv autora
62. Praha-Hloubětín, pomník padlým, 1926. Archiv autora
63. Praha-Koloděje, pomník padlým, 1921. Archiv autora
64. Praha-Koloděje, detail orlice s okovy, 1921. Archiv autora
65. Praha-Kyje, pomník padlým 1923. Archiv autora
66. Praha-Kunratice, pomník padlým, 1922. Archiv autora
67. Jičín, pomník padlým, 1920. Dostupné z:
https://issuu.com/jicin.cz/docs/10_jz_2018_final
68. Praha Veleislavín, pomník padlým, počátek 20. let 20. století. Archiv autora
69. Praha-Veleislavín, návrh pomníku padlým, počátek 20. let 20. století. Archiv autora
70. Praha-Strašnice, pomník padlým, 1921. Archiv autora
71. Praha-Čakovice, pomník padlým, 1931. Archiv autora
72. Praha-Čakovice, detail pomníku padlým, 1931. Archiv autora
73. Praha-Řeporyje, pomník padlým, 1933. Archiv autora
74. Praha-Hrnčíře, pomník padlým, 1925. Archiv autora
75. Praha-Nusle, pomník padlým, 1925. Archiv autora
76. Praha-Nebošice, pomník padlým, 1924. Archiv autora
77. Praha-Nebošice, detail kufru a klobouku, 1924. Archiv autora
78. Praha-Liboc, pomník padlým, kolem 1920
79. Praha-Horní Měcholupy, pomník padlým, 1923. Archiv autora
80. Praha-Dolní Krč, pomník padlým, kolem 1923. Archiv autora
81. Praha-Kolovraty, pomník padlým, 1923. Archiv autora
82. Praha-Vinoř, pomník padlým, 1921. Autor Mgr.Vojtěch Klimt
83. Praha-Chvaly, pomník padlým, 1928. Archiv autora
84. Praha-Čakovice, pomník padlým, 1951. Archiv autora
85. Praha-Hlubočepy, pomník padlým, 1927-1928. Archiv autora
86. Praha-Hlubočepy, detail reliéfu legionáře, 1927-1928. Archiv autora
87. Praha-Holešovice, pomník padlým, 1921. Archiv autora
88. Praha-Cholupice, pomník padlým, kolem 1920. Archiv autora
89. Praha-Lysolaje, pomník padlým, 1921. Archiv autora
90. Praha-Slivenec, pomník padlým, 1934. Archiv autora

91. Praha-Homolka, pomník Vojtěchu Kovářovi, 20. léta 20. století. Archiv autora
92. Praha-Střešovice, pomník padlým, 1929. Archiv autora
93. Praha-Břevnov, pomník padlým, 1938. Archiv autora
94. Praha-Břevnov, detail pomníku padlým, 1938. Archiv autora
95. Praha 1, Hradčany, pomník padlým, 1920, Reprodukce z: NOVOTNÝ 1956, nepag.
96. Praha-Řeporyje, pomník padlým, 1916. Archiv autora
97. Praha-Horní Počernice-Svépravice, 1. polovina 20. let. 20. století. Archiv autora
98. Praha-Vidoule, pomník padlým, po roce 1919. Archiv autora
99. Praha-Řepy, pomník padlým, 1. polovina 20. let 20. století. Archiv autora
100. Praha-Třeboradice, pomník padlým, 1921. Archiv autora
101. Praha-Smíchov, pomník padlým, 1927. Archiv autora
102. Praha-Zličín, pamětní deska, kolem 1920, Archiv autora
103. Praha-Břevnov, pamětní deska, 1921. Autor CEVH
104. Praha-Dejvice, pamětní deska, 1926. Autor CEVH
105. Praha-Vršovice, pamětní deska, 1945. Autor CEVH
106. Praha-Smíchov, pamětní deska kolem 1920, Autor Josef Kareš
107. Praha-Smíchov, pamětní deska kolem 1920, Autor Josef Kareš
108. Praha-Košíře, pamětní deska, kolem 1920. Autor Josef Kareš
109. Praha-Strašnice, pamětní deska, kolem 1920. Autor CEVH
110. Praha-Letná, pamětní deska kolem 1920, Autor Vladimír Štrupl
111. Praha-Olšany, pamětní deska, kolem 1920, Archiv autora
112. Praha-Olšany, pamětní deska, 2015, Archiv autora
113. Praha-Uhříněves, legionářský dům, pamětní deska, kolem 1920. Autor prof. Ing. Bohuslav Veverka. DrSc.
114. Praha-Uhříněves, pamětní deska, kolem 1920. Autor prof. Ing. Bohuslav Veverka. DrSc.
115. Praha-Jinonice, pamětní deska, 1925. Autor CEVH
116. Praha-Chodov, pamětní deska, 20. léta 20. století. Autor CEVH
117. Praha-Suchdol, pamětní deska, kolem 1920. Autor Marek Lanzendorf
118. Praha-Modřany, pamětní deska, 1928. Archiv autora
119. Praha-Radotín, pamětní deska, kolem 1920. Autoři Vladimír a Diana Štruplovi
120. Praha-Karlín, pamětní deska, kolem 1920, Autor CEVH
121. Praha-Velká Chuchle, pamětní deska, kolem 1925. Autor Vladimír Štrupl

- 122.Praha-Veleslavín, pamětní deska, 1924
- 123.Praha-Miškovice, pamětní deska, kolem 1925
- 124.Praha-Bubny, zrušené sousoší pomníku padlých před budovou Elektrických podniků, před 1938. Archiv Dopravních podniků Praha
- 125.Praha-Bubny, pomník padlým, po 1945. Autor Vladimír Štrupl
- 126.Praha-Spořilov, zrušený pomník padlým legionářům, 1937. Reprodukce z: HROMÁDKA 2015, 80
- 127.Blansko, Pomník legionáře, 1933. Reprodukce z: HROMÁDKA 2015, 102
- 128.Praha-Hradčany, zrušený pomník J.J. Švece, 1934. Reprodukce z: Archiv
- 129.Praha-Michle, zrušený pomník, kolem 1925. Archiv autora
- 130.Praha-Michle, pamětní deska padlým, po 1946, Archiv autora
- 131.Praha-Nusle, pomník I., II. a III. odboje, 1997, Archiv autora
- 132.Praha-Ruzyně, zrušený pomník padlým před Čs. kasárnami, před 1940. Reprodukce z: MEDEK 1928, 459

12. Obrazová příloha

1. Paříž, pomník padlým pro Pères Lachaise, 1934, Karel Dvořák

2. Praha 1-Nové Město, návrhy reliéfů pro Legiobanku, 1922-23, Jan Štursa

3. Návrat Legií, 1921, Otto Gutfreund

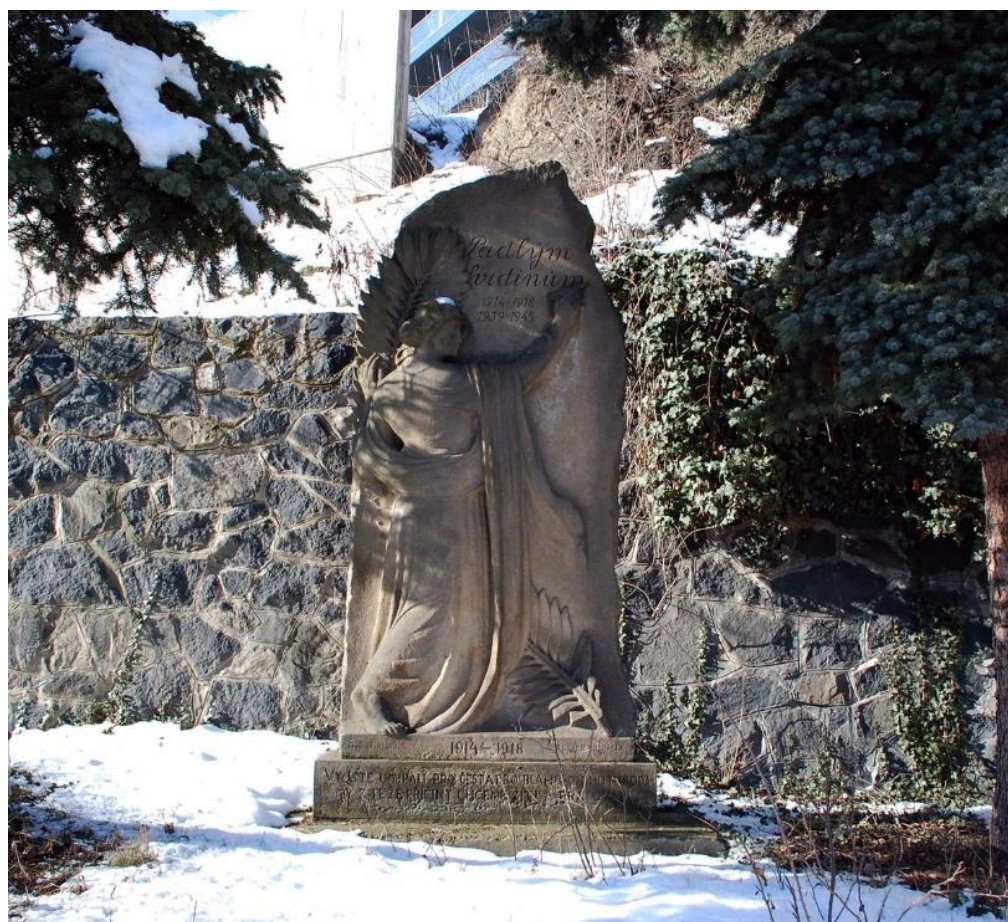
4. Raněný, 1921, Jan Štursa

5. Ex libris, kolem 1917 Josef Váchal

6. Propagační legionářské plakáty, Vojtěch Preissig, 1916-18

7. Praha-Radlice, pomník padlým, kolem 1920

8. Praha-Klukovice, pomník padlým, 1925

9. Praha-Klukovice, detail lva s okovy, 1925

10. Praha-Malešice, pomník padlým, 20. léta 20. století

11. Praha-Ďáblice, pomník padlým, 1920

12. Praha-Střešovice, pomník padlým, 1925

13. Praha-Olšany, pomník padlým, 1927

14. Praha-Holyně, pomník padlým, kolem roku 1920

15. Praha-Lochkov, pomník padlým, kolem 1920

16. Praha-Radotín, pomník padlým, 1921

17. Praha-Radotín (Cikánka), pomník padlým, 1. polovina 20. let 20. století

18. Praha-Petrovice, pomník padlým, 1922

19. Praha-Přední Kopanina, pomník padlým, 20. léta 20. století

20. Praha-Záběhlice, pomník padlým, 20. léta 20. století

21. Praha-Velká Chuchle, pomník padlým, kolem 1925

22. Praha-Lipence, pomník padlým, kolem 1920

23. Praha-Štěrboholy, pomník padlým, 30. léta 20. století

24. Praha-Benice, pomník padlým, kolem 1930

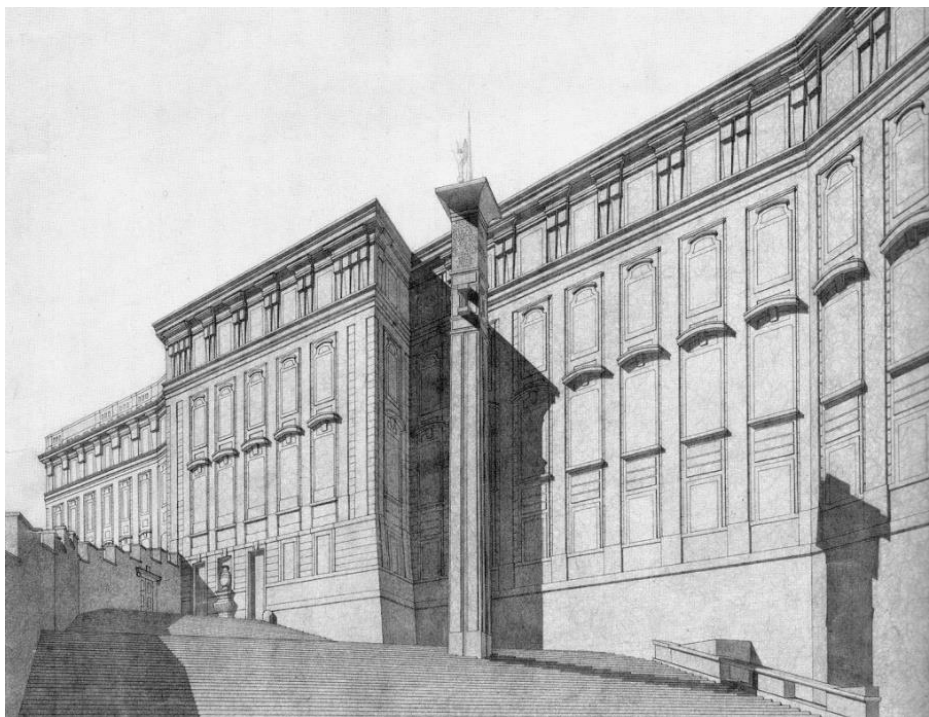
25. Praha 2, Náměstí Pod Emauzy, pomník padlým, 1932

26. Praha 2, Náměstí Pod Emauzy, detail sousoší pomníku padlým, 1932

27. Praha-Hradčany, pomník padlým, 1928

28. návrh Plečnikova obelisku

29. návrh Štursovy plastiky na vrchol obelisku

30. Praha 2, Karlovo náměstí, pomník padlým, 1918

31. Praha 2, Karlovo náměstí, detail sochy samaritána, 1918

32. Praha-Trója, pomník padlým, 1. pol. 20.let 20. stol.

33. Praha-Nedvězí, pomník padlým, 20. léta 20. století

34. Praha-Hostivař, pomník padlým, kolem 1920

35. Praha-Dubeč, pomník padlým, kolem 1920

38. Praha-Jinonice, pomník padlým,

39. Praha-Jinonice, detail podobenek na pomníku,

40. Praha-Ruzyně, pomník padlým, 1920

41. Praha-Točná, pomník padlým, 1. polovina 20. let 20. století

42. Praha-Krč, pomník padlým, 1933

43. Praha-Střížkov, pomník padlým, 1929

44. Praha-Újezd u Průhonic, pomník padlým, 20. léta 20. století.

45. Praha-Stodůlky, pomník padlým, kolem 1930

48. Praha-Letňany, pomník padlým, kolem 1930

49. Praha-Křeslice, pomník padlým, 1922

50. Praha-Březiněves, pomník padlým, 1936

51. Praha-Dolní Chabry, pomník padlým, kolem 1925

52. Praha-Uhřetěves, pomník padlým, kolem 1925

53. Praha-Zbraslav, pomník padlým, 1928

54. Praha-Zbraslav, detail svobody, pomník padlým, 1928

55. Praha-Chodov, pomník padlým, kolem 1925

56. Praha-Šeberov, pomník padlým, 1921

57. Praha-Podolí, pomník padlým, kolem 1930

58. Praha-Dolní Počernice, pomník padlým, 1925

59. Praha-Satalice, pomník padlým, 1. polovina 20. let 20. století

60. Praha-Třebonice, pomník padlým, 1924-25

61. Praha-Horní Počernice, pomník padlým, 1921

62. Praha-Hloubětín, pomník padlým, 1926

63. Praha-Koloděje, pomník padlým, 1921

64. Praha-Koloděje, detail orlice s okovy, 1921

65. Praha-Kyje, pomník padlým 1923

66. Praha-Kunratice, pomník padlým, 1922

67. Jičín, pomník padlým, 1920

68. Praha-Vešlavín, pomník padlým, počátek 20. let 20. století

69. Praha-Vešlavín, návrh pomníku padlým, počátek 20. let 20. století

70. Praha-Strašnice, pomník padlým, 1921

71. Praha-Čakovice, pomník padlým, 1931

72. Praha-Čakovice, detail pomníku padlým, 1931

73. Praha-Řeporyje, pomník padlým, 1933

74. Praha-Hrnčiče, pomník padlým, 1925

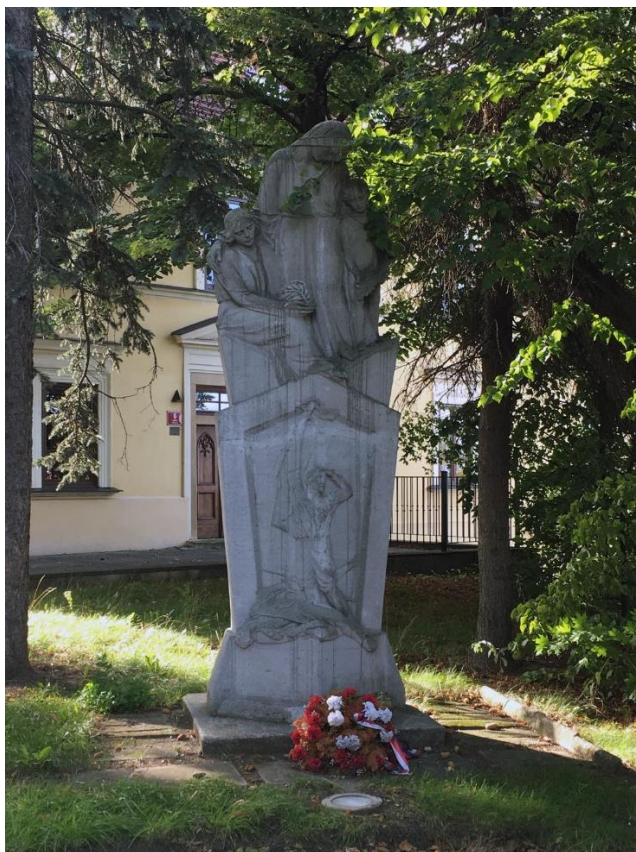
75. Praha-Nusle, pomník padlým, 1925

76. Praha-Nebošice, pomník padlým, 1924

77. Praha-Nebošice, detail kufru a klobouku, 1924

78. Praha-Liboc, pomník padlým, kolem 1920

79. Praha-Horní Měcholupy, pomník padlým, 1923

80. Praha-Dolní Krč, pomník padlým, kolem 1923

81. Praha-Kolovraty, pomník padlým, 1923

82. Praha-Vinoř, pomník padlým, 1921

83. Praha-Chvaly, pomník padlým, 1928

84. Praha-Čakovice, pomník padlým, 1951

85. Praha-Hlubočepy, pomník padlým, 1927-1928

86. Praha-Hlubočepy, detail reliéfu legionáře, 1927-1928

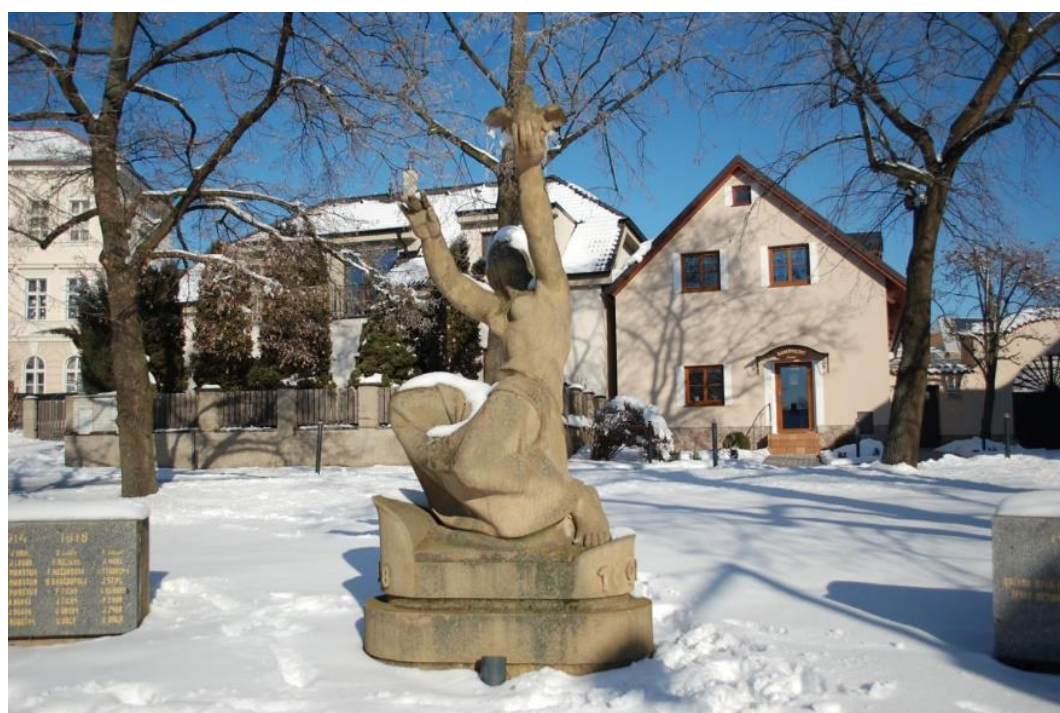
87. Praha-Holešovice, pomník padlým, 1921

88. Praha-Cholupice, pomník padlým, kolem 1920

89. Praha-Lysolaje, pomník padlým, 1921

90. Praha-Slivenec, pomník padlým, 1934

91. Praha-Homolka, pomník Vojtěchu Kovářovi, 20. léta 20. století

92. Praha-Střešovice, pomník padlým, 1929

93. Praha-Břevnov, pomník padlým, 1938

94. Praha-Břevnov, detail pomníku padlým, 1938

95. Praha 1, Hradčany, pomník padlým, 1920

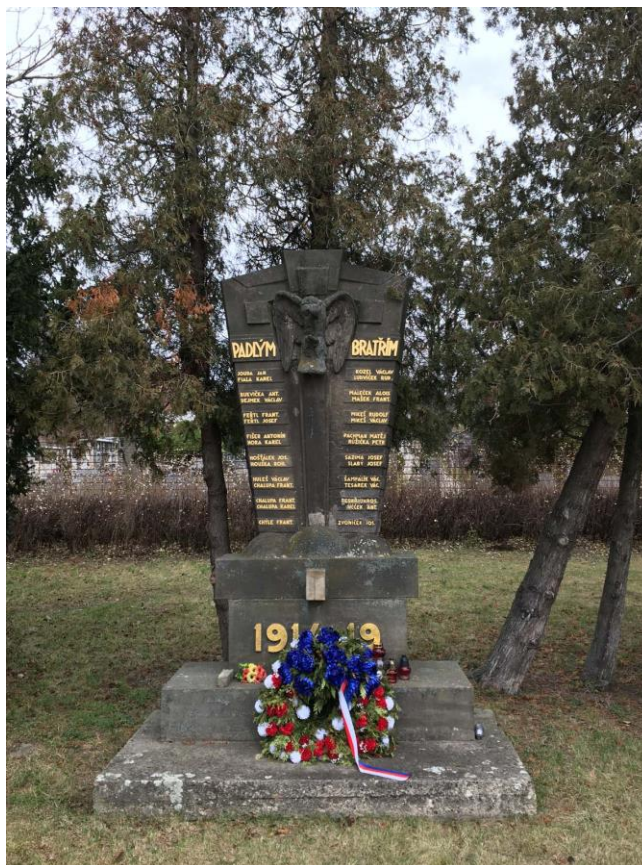
96. Praha-Řeporyje, pomník padlým, 1916

97. Praha-Horní Počernice, Svěpravice, 1. polovina 20. let. 20. století

98. Praha-Vidoule, pomník padlým, po roce 1919

99. Praha-Řepy, pomník padlým, 1. polovina 20. let 20. století

100. Praha-Třeboradice, pomník padlým, 1921

101. Praha-Smíchov, pomník padlým, 1927

102. Praha-Zličín, pamětní deska, kolem 1920

Ministerstvo obrany - Centrální evidence válečných hrobů

103. Praha-Dejvice, pamětní deska, 1926

Ministerstvo obrany - Centrální evidence válečných hrobů

104. Praha-Břevnov, pamětní deska, 1921

105. Praha-Vršovice, pamětní deska, 1945

106. Praha-Smíchov, pamětní deska, kolem 1920

107. Praha-Smíchov, pamětní deska, kolem 1920

108. Praha-Košíře, pamětní deska, kolem 1920

109. Praha-Strašnice, pamětní deska, kolem 1925

110. Praha-Letná, pamětní deska, kolem 1920

111. Praha-Olšany, pamětní deska, kolem 1920

112. Praha-Olšany, pamětní deska, 2015

113. Praha-Uhřetěves, legionářský dům, pamětní deska, kolem 1920

114. Praha-Uhřetěves, pamětní deska, kolem 1920

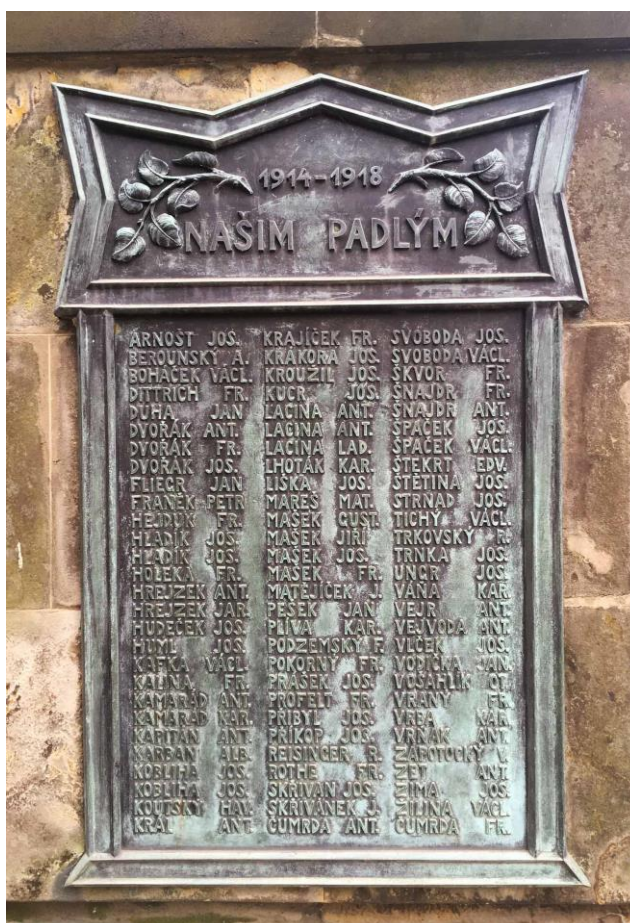
115. Praha-Jinonice, pamětní deska, 1925

116. Praha-Chodov, pamětní deska, 20. léta 20. století

117. Praha-Suchdol, pamětní deska, kolem 1920

118. Praha-Modřany, pamětní deska, 1928

119. Praha-Radotín, pamětní deska, kolem 1920

120. Praha-Karlín, pamětní deska, kolem 1920

124. Praha-Bubny, zrušené sousoší pomníku padlých před budovou Elektrických podniků, před 1938

125. Praha-Bubny, pomník padlým, po 1945

126. Praha-Spořilov, zrušený pomník padlým legionářům, 1937

127. Blansko, Pomník legionáře, 1933

127. Praha-Hradčany, zrušený pomník J.J. Švece, 1934

128. Praha-Michle, zrušený pomník, kolem 1925

129. Praha-Michle, pamětní deska padlým, po 1946

130. Praha-Nusle, pomník I., II. a III. odboje, 1997

131. Praha-Ruzyně, zrušený pomník padlým před Čs. kasárnami, před 1940